

Юридичні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

LEGAL SCIENCES

Випуск 3(63), 2022

Видавничий дім
“Гельветика”
2022

Редакційна колегія

Кислий А. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Берзін П. С., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Вакулік О. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової медицини, Національна академія внутрішніх справ

Головко Л. О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Гордієнко С. Г., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Доценко О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національна академія внутрішніх справ

Заросило В. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Калиновський Б. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та прав людини, Національна академія внутрішніх справ

Кисленко Д. П., кандидат юридичних наук, д.пед.н., доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Козаченко О. І., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Козін С. М., доктор юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ладиченко В. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лисенко С. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Макєєва О. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет

Мердова О. М., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 2, Донецький державний університет внутрішніх справ

Муравйов К. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна академія управління персоналом

Омаров Азад Енвер огли, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Піддубний О. Ю., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Сервецький І. В., доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри національної безпеки навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стрельбицька Л. М., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Національна академія Служби Безпеки України

Стрельбицький М. П., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник науково-організаційного центру, Національна академія Служби Безпеки України

Стрелюк Я. В., доктор юридичних наук, прокурор, Офіс Генерального прокурора України

Чусько В. І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Шульга Є. В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Яра О. С., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного та фінансового права, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Łukasz Moniuszko, Doktor habilitowany, Profesor, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy (Bydgoszcz, Rzeczpospolita Polska)

Agnieszka Szpak, dr hab., Professor, Department of International Security, Institute of Security Studies, Toruń, Poland

Dariusz Skalski, dr hab., Professor, Gdansk University of Physical Education and Sport, Gdańsk, Poland

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 07.12.2022 (протокол № 10)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB No 24777-14717P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України (категорія Б). Спеціальності: 081 – Право;
262 – Правоохоронна діяльність; 293 – Міжнародне право.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2522-4603

Наукові праці МАУП. Юридичні науки. 2022. Вип. 3 (63). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 46 с.
Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку права. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток юридичної науки в Україні.

ЗМІСТ

Ігор БЛИЗНЮК

ОКРЕМІ РИСИ КОНФЛІКТІВ ТА КОНФЛІКТНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ.....5

Володимир БУГА

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ
ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА10

Владислав ВЕКЛИЧ

УНИКНЕННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ ЗА УМОВ ЮРИДИЧНОЇ ПОМИЛКИ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ....16

Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВЧИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ТА УСУНЕННЯ УМОВ ЇХ ВЧИНЕННЯ21

Андрій ГРЕКУ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.....26

Володимир ЗАРОСИЛО, Владислав ЧАЛЧИНСЬКИЙ, Сергій РИБЧЕНКО

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ: НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ВВЕДЕННЯ, ОСНОВНІ ЦІЛІ,
МЕТА ТА ПРОБЛЕМИ.....31

Сергій КРИВОШЛИКОВ, Олександр ТЕРЕЩУК

МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: АПРОКСИМАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....36

Роман СВИСТОВИЧ

ОКРЕМІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАСОВІ ЗАХОДИ
У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....42

CONTENTS

Ihor BLYZNYUK

SEPARATE FEATURES OF CONFLICTS AND CONFLICT PROCEEDINGS
IN ADMINISTRATIVE LAW.....5

Volodymyr BUHA

DOCTRINAL APPROACHES TO UNDERSTANDING ADMINISTRATIVE AND LEGAL
MEASURES TO PREVENT OFFENSES IN THE FIELD OF CONSTRUCTION.....10

Vladyslav VEKLYCH

AVOIDING PROSECUTION FOR CORRUPTION DUE TO LEGAL MISTAKES:
DEBATABLE ASPECTS.....16

Yaroslav HOLOBORODKO

DIRECTIONS OF ACTIVITIES OF THE MILITARY LAW ENFORCEMENT SERVICE
IN THE FIELD OF PREVENTION OF COMMITMENT OF OFFENSES
BY MILITARY OFFICERS AND ELIMINATION OF THE CONDITIONS
OF THEIR COMMITMENT.....21

Andrii HREKU

PROCEDURAL ASPECTS OF CASE PREPARATION FOR TRIAL.....26

Volodymyr ZAROSYLO, Vladyslav CHALYNSKYI, Serhii RYBCHENKO

ELECTRONIC GOVERNMENT: DIRECTIONS AND WAYS OF IMPLEMENTATION,
MAIN GOALS, PURPOSE AND PROBLEMS.....31

Serhii KRYVOSHLYKOV, Oleksandr TERESHCHUK

METHODOLOGY FOR PROVIDING STRATEGIC PLANNING OF NATIONAL SECURITY
IN UKRAINE: APPROXIMATION OF FOREIGN EXPERIENCE.....36

Roman SVYSTOVYCH

SEPARATE HISTORICAL-LEGAL ASPECTS OF DEFINING THE CONCEPT
OF MASS EVENTS IN PRIMITIVE SOCIETY.....42

УДК 342.9-048.93

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.1>**Igor БЛИЗНЮК**

аспірант кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0009-0000-7258-0612

Ihor BLYZNYUK

Postgraduate Student of the Department of Law Enforcement and Anti-corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, PJSC "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0009-0000-7258-0612

**ОКРЕМІ РИСИ КОНФЛІКТІВ ТА КОНФЛІКТНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ****SEPARATE FEATURES OF CONFLICTS AND CONFLICT
PROCEEDINGS IN ADMINISTRATIVE LAW**

У статті застосовано науково-методологічний підхід до аналізу конфліктних проваджень в адміністративному процесі. Визначено, що конфліктні провадження поширені в адміністративному праві і вони досить часто застосовуються. В більшості випадків конфліктні провадження виникають в результаті конфлікту громадян зі встановленими нормами та приписами

Мета роботи. Метою статті є аналіз окремих аспектів конфліктних проваджень, які застосовуються в адміністративному процесі. Розглядається питання про те, що більшість конфліктних проваджень в адміністративному процесі це не конфлікти між суб'єктами, а конфлікт між суб'єктами і встановленими правовими нормами.

Методологія. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу власне конфліктних проваджень та їх результатів з метою удосконалення існуючих методів поділу адміністративних проваджень. Зазначені методи побудовані на новому підході до визначення адміністративних проваджень та їх класифікації

Наукова новизна. Доведено, що більшість адміністративних проваджень, які виникають внаслідок порушень громадянами встановлених законодавством норм і правил є конфліктними. При цьому окремі адміністративні провадження починаються як неконфліктні, але внаслідок різних обставин вони можуть перетворюватися у конфліктні. Встановлено, що найбільша частина конфліктних адміністративних проваджень реєструється у сфері публічного порядку та публічної безпеки.

Висновки. Зазначається, що поділ адміністративних проваджень на конфліктні та неконфліктні певною мірою сприятиме підвищенню рівня теоретичних досліджень у сфері адміністративного права та адміністративного процесу. Крім того, висвітлення зазначених рис конфліктних проваджень може певною мірою сприяти більш чіткому застосуванню окремих норм адміністративного права у попередженні конфліктів

Ключові слова: адміністративні провадження, конфліктні та неконфліктні адміністративні провадження, класифікаційні ознаки конфліктних проваджень, зміни неконфліктних проваджень на конфліктні та їх підґрунтя.

The article applies a scientific and methodological approach to the analysis of conflict proceedings in the administrative process. It was determined that conflict proceedings are common in administrative law and they are used quite often. In most cases, conflict proceedings arise as a result of a conflict between citizens and established norms and regulations.

The goal of the work. The purpose of the article is to analyze certain aspects of conflict proceedings that are used in the administrative process. The question is considered that most of the conflict proceedings in the administrative process are not conflicts between subjects, but conflicts between subjects and established legal norms.

Methodology. In the proposed article, special attention is paid to the analysis of actual conflict proceedings and their results in order to improve the existing methods of dividing administrative proceedings. These methods are based on a new approach to the definition of administrative proceedings and their classification

Scientific novelty. It has been proven that the majority of administrative proceedings that arise as a result of violations by citizens of norms and rules established by law are conflictual. At the same time, individual administrative proceedings begin as non-conflictual, but due to various circumstances, they can turn into conflictive ones. It was established that the largest part of conflicting administrative proceedings is registered in the sphere of public order and public security.

Conclusions. It is noted that the division of administrative proceedings into conflict and non-conflict will to a certain extent contribute to increasing the level of theoretical research in the field of administrative law and administrative process. In addition, highlighting the specified features of conflict proceedings can to some extent contribute to a clearer application of certain norms of administrative law in the prevention of conflicts

Key words: administrative proceedings, conflict and non-conflict administrative proceedings, classification features of conflict proceedings, changes of non-conflict proceedings to conflict ones and their grounds.

Постановка проблеми. Сучасна теорія конфліктів розглядає різноманітні конфлікти та аналізує їх. Разом з тим в адміністративному праві окремими дослідниками виділяються риси конфліктів, які досить мало вивчалися в науковій літературі. Конфліктологія визначає що конфлікт це насамперед зіткнення різноманітних цілей, інтересів, а також в окремих випадках поглядів опонентів. При цьому в науковій літературі стверджується що цілі та думки конфліктних сторін мають протилежну спрямованість [1].

Якщо ми візьмемо класифікацію конфліктів, то вони також різноманітні. В більшості випадків визначають такі види конфліктів як міжнародні, міжнаціональні, політичні, між особові, сімейні та побутові.

Разом з тим всі зазначені конфлікти мають таку специфіку, що вони виникають на основі, протиріч між суб'єктами. На нашу думку, конфлікти в адміністративному праві виникають також певною мірою на основі протиріч. Проте протиріччя виникають між суб'єктами адміністративного права та їх бажаннями, які протирічать загальнозстановленим державою або іншими суб'єктами нормам.

Таким чином, головною рисою конфліктів у сфері адміністративного права є недотримання окремими суб'єктами правовідносин встановлених або санкціонованих державою відповідних норм і правил. Найбільш багато чисельними, як свідчить статистика є конфлікти, які виникають у сфері публічно-правових відносин, тобто держава або окремі державні органи чи органи місцевого самоврядування встановили правила поведінки в громадських місцях. Ці правила мають бути дотримані, тому, що їх порушення веде до порушень прав інших суб'єктів адміністративного права.

Більшість конфліктів, виникають саме в процесі свідомого протиставлення окремими суб'єктами своїх бажань чи думок або дій встановленим нормам і правилам.

При цьому такі конфлікти виникають іноді без мети тих чи інших суб'єктів створити конфліктну ситуацію. Вони можуть виникати раптово і можуть також раптово зникати.

Якщо, наприклад, особи, які порушують публічний порядок, палять у громадських місцях, вмикають голосну музику, чи здійснюють інші вчинки, то вони порушують права інших громадян, то такі дії є навмисними і згадані особи вступають у конфлікт з відповідними нормами і правилами, які встановлені у громаді [12]. Тобто вони протиставляють свої бажання та вчинки громаді і таким чином виникають конфлікти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання конфліктів, як вже відмічалось, неодноразово розглядалось в науковій літературі. Найбільш чітко питання конфліктів та їх відмінностей сформульовано в навчальному посібникові підготовлений науковцями національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» [1], проте вони розглядають адміністративний конфлікт як протиборство суб'єктів вертикальних правовідносин, тобто конфлікти, які виникають в результаті організаційно-управлінської діяльності. Зазначені конфлікти виникають з приводу неприйняття окремими суб'єктами цілей, форм і методів зазначеної діяльності та в окремих випадках щодо використання певних результатів зазначеної діяльності [1]. Інші дослідники розглядають адміністративні конфлікти як такі, що відбуваються у сфері діяльності публічної влади [2]. Вони також розглядають конфлікт як той який виникає в результаті порушення прав суб'єктів правовідносин, які виникають у адміністративно-розпорядчий та контрольній сфері. В цілому адміністративний конфлікт в даному посібнику розглядається як протиборство сторін адміністративних правовідносин, як невиконання вимог законодавства чи порушення певних норм поведінки владних суб'єктів.

Балабанова Л. В. і Савельєва К. В. не розглядають окремо адміністративні конфлікти, проте вони наводять класифікацію всіх конфліктів і виокремлюють такі конфлікти як випадковий та стихійний, а також експресивний, що певною мірою може бути віднесено до нашої точки зору на конфлікт в адміністративному праві [3].

Бандурка О. М. та Друзь В. А. підкреслюють, що конфлікт включає в себе наступні ознаки:

- перш за все наявність окремих суперечностей;
- зіткнення потреб і цінностей окремих суб'єктів;
- зіткнення інтересів та мотивів окремих суб'єктів;
- зіткнення несумісний поглядів.

Вони вважають що протиборство в цілому є ядром будь-якого соціального конфлікту [4]. Зазначені риси конфліктів визначають і ряд інших дослідників [5; 6].

Виклад основного матеріалу Таким чином, конфлікт – це в першу чергу зіткнення інтересів. Якщо ми візьмемо конфлікти, які відбуваються в економіці, міжнародному праві, в сім'ї, та побуті, то ми побачимо, що сторони конфліктів завжди мають свою точку зору чи своє бажання і намагаються його довести до

відома іншої сторони, з метою отримання тих чи інших привілеїв або переваг, а також певних матеріальних чи інших благ.

Конфлікти в адміністративному праві також певною мірою стосуються надбання окремих переваг та привілеїв, або навпаки встановлення тих чи інших порушених прав. Проте найбільш часто адміністративні конфлікти виникають коли окремі особи порушують встановлені законодавчі приписи, чи інші правила

В науковій літературі на сьогодні відсутні чіткі класифікації видів конфліктів в адміністративному праві.

На нашу думку, їх можна поділити на декілька типів. Перший тип конфліктів це конфлікти між державами, які мають відповідні бажання або захопити території, або внести зміни до кордонів, але при цьому вони не доходять до так званої гарячої стадії конфлікту, тобто використання зброї. Зазначені конфлікти досить часто вирішуються шляхом переговорів та укладенням відповідних угод, які в подальшому стають основою для подальшого розвитку відносин між державами. Мабуть немає необхідності стверджувати, що ці конфлікти мають відповідні адміністративні корені, проте в більшості випадків такі конфлікти відносяться до міжнародних [7; 8; 9].

Як вже згадувалося, окремі конфлікти в адміністративному праві виникають через неправильні дії або порушення законності працівниками державних установ, а також інших підприємств, установ та організацій. Ці конфлікти мають адміністративні корені і вони вирішуються або шляхом впливу на конфліктуючі сторони з боку керівництва, або шляхом адміністративного судочинства, коли суд аналізує конфлікт і суддя виносить рішення про поновлення прав людини, які було порушено діями тих чи інших органів державної влади [10].

Разом з тим в юридичній літературі не зверталась увага на конфлікти, які в більшості випадків тягнуть за собою або покарання, або примусові дії з боку суб'єктів державної влади чи інших державних установ стосовно громадян, які допускають такі дії, що призводять до конфліктів.

Певною мірою треба врахувати психологічні корені конфліктів. Автори дослідження з соціальної психології [11] доводять, що конфлікти виникають в результаті дій людини або суб'єкта права. При цьому один з суб'єктів вступає в конфлікт не тільки з іншим суб'єктом, а в цілому з суспільством.

При цьому такі конфлікти в переважній більшості тягнуть за собою відповідальність.

Разом з тим можна констатувати що відповідальність може бути кримінальною або адміністративною.

Такі конфлікти виникають перш за все у зв'язку з ігноруванням окремих осіб правових норм та установок, які існують у суспільстві. Крім того, це можуть бути і конфлікти, які пов'язані з ігноруванням та порушенням також моральних норм або релігійних норм. В більшості випадків зазначені конфлікти викликають осуд або відповідні дії з боку релігійної общини.

Психологи доводять, що сюди у суспільстві взаємозалежні і тому треба визначати наступні рівні виникнення конфліктів.

Поведінковий, особа має дотримуватися відповідних норм поведінки, які встановлені законодавством та іншими нормами. В разі відхилення поведінки індивідуума від встановлених норм виникає конфлікт. При цьому цей конфлікт може і не зачіпати конкретних осіб. Наприклад, поява у стані сп'яніння в громадському місці. Це ігнорування встановлених і моральних і правових норм є конфліктом з суспільством та відповідними правовими нормами. , на нашу думку, це конфлікт адміністративний, тому що особа за ігнорування відповідних норм права буде нести адміністративну відповідальність.

Зазначений конфлікт виникає певною мірою спонтанно, особа знаходиться у стані сп'яніння і не контролює свою поведінку

Інші приклади конфліктів, які відносяться до адміністративних, проте якщо взяти класифікацію, які наводять певні дослідники, їх в переліку адміністративних конфліктів немає. До таких конфліктів відносяться Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях (Стаття 182 Кодексу України про адміністративні правопорушення), Дрібне хуліганство (стаття 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення), Азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (Стаття 181 Кодексу України про адміністративні правопорушення) та деякі інші [12].

Як ми бачимо, у всіх цих правопорушеннях виникає протистояння між бажаннями окремих осіб, які є порушниками та відповідними встановленими державою нормами. І конфлікти саме відбуваються у сфері приватних та суспільних інтересів.

Немає потреби говорити, що всі зазначені правопорушення є конфліктами між окремими особами та державою. Держава вста-

новлює відповідні норми поведінки, яких зобов'язані дотримуватися всі громадяни. Нехтування зазначеними нормами поведінки викликає конфліктну ситуацію.

До особливого виду конфліктів відносяться конфлікти, які пов'язані з недотриманням норм і правил, які встановлені у сфері дорожнього руху. На сьогодні можна констатувати, що такі конфлікти є досить багато чисельними, адже кількість транспортних засобів зростає щодня. Можна не говорити про ті конфлікти, які закінчуються пошкодженням автомобілів чи пораненнями громадян. За вчинення таких правопорушень винні можуть притягатися до кримінальної відповідальності.

Досить поширені конфлікти у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху такі як перевищення швидкості, порушення правил обгону, правил паркування та т. ін. Вони спрямовані на недотримання Правил дорожнього руху і відповідно можуть тягнути за собою більш тяжкі порушення, які пов'язані з травмуванням громадян або ушкодження транспортних засобів

Треба підкреслити, що адміністративні правопорушення, а відповідно і конфлікти в адміністративному праві спрямовані не на конкретних осіб, вони завдають шкоди невизначеній кількості осіб.

Таким чином, конфлікти в адміністративному праві можна визначити як такі, що мають загальні риси:

- вони відрізняються від інших конфліктів, які визначаються як адміністративні;
- у даних конфліктах суб'єктом конфліктів є громадяни як суб'єкти адміністративно-правових відносин, а стороною правопорушення або конфлікту є держава та її органи;

– зазначені адміністративні конфлікти не мають чіткої спрямованості вони спрямовані на невизначену кількість осіб;

– зазначені конфлікти відрізняються від кримінальних конфліктів, які включають серйозні порушення прав і свобод фізичних та юридичних осіб і які караються нормами кримінального права [13];

– зазначені конфлікти відрізняються також від господарських конфліктів, адже господарські конфлікти в більшості випадків мають чітко визначеного суб'єкта з яким виникає конфлікт [14];

– в більшості випадків суб'єкти конфліктів розуміють свої дії і стають стороною конфліктів свідомо, що певною мірою має тягнути більшу відповідальність;

– існує також думка, що окремі конфлікти в адміністративному праві можуть виникати не свідомо, а відповідно в результаті відповідної впевненості чи байдужості громадян, проте це питання підлягає більш детальному вивченню.

Висновки. Резюмуючи, важливо відзначити, що в багатьох країнах питання адміністративних конфліктів та адміністративних правопорушень не розглядається так, як це робиться в Україні. В переважній більшості конфлікти, які у нас визначаються як адміністративні, в багатьох країнах відносяться до кримінального блоку і правопорушення, які вчинені караються відповідно до кримінальних кодексів.

Перш за все мають бути визначені пріоритети застосування адміністративних покарань та їх упорядкування, навіть шляхом введення додаткових покарань за вчинення правопорушень. З іншого боку, є необхідність проводити подальші дослідження конфліктних проявів з метою їх зменшення.

Література:

1. Конфліктологія: навчальний посібник / Л.М. Герасіна, М.П. Требін, В.Д. Воднік та ін. – Х.: Право, 2012. 128 с.
2. Іванов В. М. Юридична конфліктологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.М. Іванов, О.В. Іванова. – К. : МАУП, 2004. 224 с.
3. Балабанова Л. В., Савельєва К. В. Конфліктологія: навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Професіонал», 2009. 280 с.
4. Бандурка О. М., Друзь В. А. Конфліктологія. – Х. 1997.
5. Пірен М. І. Основи конфліктології: навчальний посібник – К., 1997, 212 с.
6. Скотт Д. Г. Конфликты: пути их преодоления. – К. Внешторгиздат, 1991. 191 с.
7. Барабаш, Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права [Текст] / Ю. Г. Барабаш. Х.: Право, 2008. 220 с.
8. Конфлікти в суспільствах, що трансформуються : зб. наук. ст.: матеріали XI Харків, політолог, читань). – Х. : Право, 2001. 200 с.
9. Конфліктологія [Текст] : підруч. для студ. ВНЗ юрид. спец. / за ред. Л. М. Герасіної та М. І. Панова. – Х. : Право, 2002. 256 с.
10. Тацій В. Я. Функціонування державної влади в аспекті конфліктології [Текст] / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Право України. – 1997. – № 8. – С. 29–34.
11. Тейлор Ш., Пипло Лекція №, Сирс Д. Социальная психология перевод с англ. СПб Питер, 2004. 767 с.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення статті 1-212-24 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
13. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131.

14. Господарський кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.

References:

1. Gerasina, L.M., Trebin, M.P., Vodnik, V.D. et al. (2012). *Konfliktolohiia: navchalnyi posibnyk* [Conflictology: study guide]. – Kh.: Pravo, 128 p.
2. Ivanov, V. M. (2004). *Iurydychna konfliktolohiia: navchalnyi posibnyk dlia studenti vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Legal conflictology: a study guide for students of higher educational institutions] / V.M. Ivanov, O.V. Ivanova. – K.: MAUP, 224 p.
3. Balabanova, L. V., Savelieva, K. V. (2009). *Konfliktolohiia* [Conflictology]: a textbook. K.: «Professional» publishing house, 280 p.
4. Bandurka, O. M., Druz, V. A. (1997). *Konfliktolohiia* [Conflictology]. – H.
5. Piren, M. I. (1997). *Osnovy konfliktolohii* [Basics of conflictology]: a study guide. – K., 212 p.
6. Scott, D.G. (1991). *Conflicts: ways to overcome them*. – K. Vneshtorgizdat, 191 p.
7. Barabash, Yu. G. (2008). *Derzhavno-pravovi konflikty v teorii ta praktytsi konstitutsiinoho prava* [State-legal conflicts in the theory and practice of constitutional law] [Text] / Yu. G. Barabash. X.: Pravo, 220 p.
8. *Konflikty v suspilstvakh, shcho transformuiutsia* [Conflicts in transforming societies]: coll. of science Art.: materials XI Kharkiv, political scientist, reading). X.: Pravo, 2001. 200 p.
9. *Konfliktolohiia* [Conflictology] [Text]: textbook. for students University of Law special / edited by L. M. Gerasina and M. I. Panov. X.: Pravo, 2002. 256 p.
10. Tatsii, V. Ya. (1997). *Funktsionuvannia derzhavnoi vlady v aspekti konfliktolohii* [Functioning of state power in the aspect of conflict theory] [Text] / V. Ya. Tatsii, Yu. M. Todyka // Law of Ukraine. No. 8. P. 29–34.
11. Taylor Sh., Pyplo Lecture No., Sears D. (2004). *Sotsyalnaia psykholohiia* [Social psychology] translated from English. St. Petersburg Peter, 767 p.
12. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia statti* [Code of Ukraine on Administrative Offenses Article] 1-212-24 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
13. *Kryiminalnyi kodeks Ukrainy Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine] (VVR), 2001, No. 25–26, Article 131.
14. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Economic Code of Ukraine Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine] (VVR), 2003, No. 18, No. 19–20, No. 21–22, Article 144.

УДК 351.743(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.2>**Володимир БУГА**

кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 4, Донецький державний університет внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-0655-5256

Volodymyr BUHA

PhD in Law, Associate Professor, Dean of the Faculty No. 4, Donetsk State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-0655-5256

**ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА****DOCTRINAL APPROACHES TO UNDERSTANDING
ADMINISTRATIVE AND LEGAL MEASURES TO PREVENT
OFFENSES IN THE FIELD OF CONSTRUCTION**

У статті наголошено, що адміністративні заходи запобігання правопорушенням у сфері будівництва – це заходи адміністративного примусу спрямовані для недопущення протиправних дій і негативних наслідків, або їх мінімізації; переривання протиправної поведінки, припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння, що посягає на встановлений порядок здійснення будівництва та проведення будівельних робіт; забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; покарання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Адміністративні примусові заходи у сфері будівництва застосовують для запобігання правопорушенням, недопущення настання негативних наслідків, утворення певної ситуації недопущення протиправних дій; переривання протиправної поведінки, припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння, що посягає на встановлений порядок здійснення будівництва та проведення будівельних робіт, забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; покарання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері будівництва в Україні визначено як діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадських організацій щодо формування у правопорушників законотривної поведінки, запобігання правопорушенням, що посягають на порядок ведення будівництва (здійснення будівельних робіт тощо), з урахуванням обставин та умов, що негативно впливають на індивідуальну, або групову протиправну поведінку осіб.

Адміністративно-попереджувальним заходом запобігання властиві певні особливості, які характеризують їх місце в єдиній системі заходів адміністративного примусу. Суть цих особливостей полягає в тому, що адміністративно-попереджувальні заходи тісно пов'язані із заходами припинення і заходами стягнення. Зв'язок адміністративно-попереджувальних запобіжних заходів із заходами адміністративного припинення виявляється, перш за все, у тому, що вони в багатьох випадках є попередниками заходів адміністративного припинення. У той же час застосування заходів припинення часто передують застосуванню адміністративних стягнень, оскільки забезпечує можливість притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності.

Адміністративні заходи припинення порушень у сфері будівництва визначено як примусове зупинення правопорушень та попередження можливих шкідливих наслідків і забезпечення застосування щодо порушника адміністративних стягнень.

Адміністративна відповідальність у сфері будівництва визначено як вид юридичної відповідальності, що полягає у реакції уповноважених правоохоронних, наглядових та контрольно-ревізійних органів внаслідок учинення адміністративних правопорушень у сфері будівництва, у вигляді застосування заходів адміністративного примусу – адміністративних стягнень передбачених, зокрема, ст. 96, 96-1, 188-42 Кодексу України про адміністративні правопорушення, стаття 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» тощо, які є мірою відповідальності, правовим наслідком адміністративного правопорушення.

Ключові слова: будівництво, сфера будівництва, правопорушення, запобігання, примус, припинення, попередження, відповідальність.

The article emphasizes that administrative measures to prevent offenses in the field of construction are measures of administrative coercion aimed at preventing illegal actions and negative consequences, or minimizing them; interruption of illegal behavior; termination of a started or already committed illegal act that encroaches on the established order of construction and construction works; ensuring proceedings in cases of administrative misdemeanors; punishment of persons who have committed administrative offenses.

Administrative coercive measures in the field of construction are used to prevent offenses, prevent the occurrence of negative consequences, create a certain situation of preventing illegal actions; interruption of illegal behavior; termination of a started or already committed illegal act that encroaches on the established order of construction and construction works, ensuring proceedings in cases of administrative misdemeanors; punishment of persons who have committed administrative offenses.

Administrative and preventive measures for the prevention of violations in the field of construction in Ukraine are defined as the activities of executive authorities, local self-governments and public organizations regarding the formation of law-abiding behavior in offenders, the prevention of offenses that encroach on the order of construction (construction work, etc.), taking into account the circumstances and conditions that negatively affect individual or group illegal behavior of persons.

Administrative and preventive measures of prevention are characterized by certain features that characterize their place in the unified system of measures of administrative coercion. The essence of these features is that administrative preventive measures are closely related to termination measures and enforcement measures. The connection of administrative preventive measures with measures of administrative termination is revealed, first of all, in the fact that in many cases they are precursors of measures of administrative termination. At the same time, the application of termination measures often precedes the application of administrative penalties, as it provides the possibility of bringing the offender to administrative responsibility.

Administrative measures to stop violations in the field of construction are defined as the forcible stopping of violations and the prevention of possible harmful consequences and ensuring the application of administrative fines to the violator.

Administrative liability in the field of construction is defined as a type of legal liability, which consists in the reaction of authorized law enforcement, supervisory and control-revision bodies as a result of the commission of administrative offenses in the field of construction, in the form of the application of measures of administrative coercion – administrative sanctions provided for, in particular, in Art. 96, 96-1, 188-42 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, Article 2 of the Law of Ukraine «On Liability for Offenses in the Field of Urban Development», etc., which are a measure of responsibility, a legal consequence of an administrative offense.

Key words: construction, field of construction, offense, prevention, coercion, termination, warning, responsibility.

Будівництво як об'єкт адміністративно-правового регулювання являє собою комплекс суспільних відносин, учасниками яких є фізичні та юридичні особи наділені цивільно-правовими й публічними правами, стратегічними напрямками діяльності яких є досягнення високоякісних, позитивних змін життєдіяльності суспільства, створення об'єктів нерухомості різного призначення та застосування заходів адміністративного впливу до осіб, які порушують встановлений порядок здійснення будівельної діяльності. Таким чином, будівельна галузь – одна зі стратегічних галузей економіки, має важливе соціальне значення, адже забезпечує основні потреби населення, серед яких житло, інфраструктурна мережа, транспортне сполучення й посідає в економіці країни одне з ключових місць за темпами розвитку і капіталізації, порівняно з іншими її сегментами.

Однак у нинішніх умовах, суттєво скоригованих воєнним станом, докорінних змін законодавства та правозастосовної практики, розроблення сучасних науково обґрунтованих засад запобігання правопорушенням у сфері будівництва, з урахуванням концептуальних підходів вітчизняних учених у галузі адміністративного права, національного законодавства, реформування органів державної влади та практики діяльності правоохоронних, наглядових та контрольно-ревізійних інституцій з урахуванням досвіду зарубіжних країн, набуває особливого значення й потребує невідкладного комплексного дослідження.

Адміністративному праву належить особлива роль у механізмі правового регулювання – воно виступає необхідним і важливим інструментом управління соціальними процесами в суспільстві. Іншими словами, адміністративне право – це управлінське право, яке відрізняється від інших галузей права специфікою предмета, методу регулювання та структурними особливостями.

Запобігання правопорушенням передбачає вироблення та закріплення комплексу заходів, інструментів та процедур, необхідних для створення ефективного механізму, який буде здатен забезпечити дотримання норм права усіма учасниками правовідносин.

Будь-яке дослідження ґрунтується насамперед на з'ясуванні термінології та її місця в науці, співставленні з іноземними дослідженнями та визначенні, яке місце для неї відведено у суспільному житті [1, с. 12].

Запобігання слід розуміти як діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян, яка спрямована на виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень та перешкоджає їх вчиненню, не допускає їх, а також вплив на осіб, котрі належать до групи ризику щодо вчинення правопорушень з метою зниження ймовірності вчинення ними протиправних діянь [2, с. 66].

Слушною є думка К. Л. Бугайчука, який зазначає, що термін «запобігання» доцільно застосовувати до окремих адміністративних проступків та їх груп. Запобігати можна адмі-

ністративним проступкам, які ще не вчинені, але можуть бути вчинені. Тому про профілактику адміністративних проступків може йтися відповідно до всієї їх сукупності [3, с. 10].

У загальному можна говорити про запобігання правопорушенням у сфері будівництва як системи заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень законодавства в галузі та забезпечення дотримання правил і норм, пов'язаних із будівництвом. Окремими аспектами запобігання правопорушенням в цій сфері є забезпечення безпеки та легальності будівельних проєктів і процесів, підвищення якості будівельних робіт, сприяння ефективному використанню ресурсів у галузі будівництва.

Таким чином, адміністративні заходи запобігання правопорушенням у сфері будівництва – це заходи адміністративного примусу.

На думку О. В. Савицького, адміністративний примус є засобом правового регулювання, який здійснюється з метою охорони правопорядку, що досягається різними способами: шляхом припинення правопорушень, відшкодування завданих збитків (шкоди), покарання винних [4, с. 150].

А. І. Берлач під адміністративним примусом розуміє систему заходів, у яких виявляється керівний вплив держави з метою забезпечення бажаної і необхідної для неї поведінки об'єктів управління [5, с. 151]. І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський, Н. І. Золотарьова вважають, що адміністративний примус – це метод вольового забезпечення відповідно правовій нормі поведінки громадян, посадових та юридичних осіб за допомогою застосування заходів впливу, врегульованих адміністративно-правовими нормами, з метою досягнення відповідного порядку [6, с. 68].

Поняття адміністративного примусу І. П. Голосніченко визначає як спосіб цілеспрямованого впливу на поведінку громадян, а також діяльність підприємств і організацій, органів, служб та службовців апарату державної виконавчої влади в інтересах забезпечення оптимального рівня виконання вимог законодавства [7, с. 87]. В свою чергу А. А. Комзюк, зауважив, що адміністративний примус є соціально-правовим інститутутом, що характеризується складною багатоцільовою спрямованістю заходів впливу, різними внутрішніми зв'язками, видами, сферами застосування та процесуальними механізмами здійснення. Держава, державна влада і примус настільки взаємопов'язані, що в загальнотеоретичній літературі ці терміни, поняття, розглядають неодмінно разом, як такі, що окремо існувати просто не можуть [8, с. 133].

Адміністративні примусові заходи у сфері будівництва застосовують для: а) запобігання правопорушенням, недопущення настання негативних наслідків, утворення певної ситуації недопущення протиправних дій; б) переривання протиправної поведінки, припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння, що посягає на встановлений порядок здійснення будівництва та проведення будівельних робіт, забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; в) покарання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Заходи адміністративного запобігання мають на меті не дати здійснитися протиправному вчинку. Їх застосовують у разі, якщо правопорушення лише передбачається, тобто вони не пов'язані зі здійсненням правопорушень. Вони їм запобігають і, у цьому контексті, передують застосуванню інших примусових заходів, спрямованих проти винних у здійсненні адміністративних правопорушень. Ці заходи часто називають адміністративно-запобіжними, адміністративно-попереджувальними. Їх застосовують правоохоронні органи, а також інші суб'єкти з компетенцією контрольно-ревізійного та наглядового характеру з метою запобігання правопорушенням в різних сферах громадського життя. Вони здебільшого мають галузевий (відомчий) профіль, але можуть здійснюватися й органами із загальною управлінською компетенцією [2, с. 184; 9, с. 59]. Однак слід відмітити, що реалізація владних повноважень не завжди розглядається як адміністративно-попереджувальний захід.

Таким чином, заходи адміністративного примусу у сфері будівництва доцільно поділити на: *заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення, адміністративні стягнення (відповідальність)*.

Законодавець розцінює адміністративно-попереджувальну роботу як важливий компонент забезпечення законності, порядку й дисципліни. З огляду на це, він вводить до КУпАП спеціальну норму (ст. 6 «Запобігання адміністративним правопорушенням») [10], згідно з якою органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Відповідно до ч. 2 цієї статті, органи місцевого

самоврядування, місцеві державні адміністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями [10].

Отже, адміністративно-попереджувальні заходи запобігання порушенням у сфері будівництва в Україні слід визначити як *діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадських організацій щодо формування у правопорушників законотривкої поведінки, запобігання правопорушенням, що посягають на порядок ведення будівництва (здійснення будівельних робіт тощо), з урахуванням обставин та умов, що негативно впливають на індивідуальну, або групову протиправну поведінку осіб.*

За визначенням А. Т. Комзюка, заходи адміністративного припинення – це передбачені законом засоби впливу, спрямовані на примусове переривання (припинення) діянь, які мають ознаки адміністративного правопорушення, а в окремих випадках – і кримінально-правовий характер, недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження в справі про адміністративне правопорушення та притягнення винного до адміністративної, а у виняткових випадках – до кримінальної відповідальності [11, с. 17].

С. В. Ківалов такі заходи визначив як примусове припинення протиправних дій, що мають ознаки адміністративної провини, спрямоване на недопущення негативних наслідків і забезпечення застосування до винної особи адміністративного стягнення, а у виняткових випадках – і карного покарання. Ці заходи умовно можна розділити на дві групи: загального й спеціального призначення [12, с. 295].

Усе це дає змогу визначити *адміністративні заходи припинення порушень у сфері будівництва як примусове зупинення правопорушень та попередження можливих шкідливих наслідків і забезпечення застосування щодо порушника адміністративних стягнень.* Вони є найчисленніші та найрізноманітніші з усіх адміністративно-примусових заходів – характеризуються насамперед тим, що їх застосування спричиняється реальною протиправною (в тому числі об'єктивно протиправною) ситуацією і починається в момент, коли вона досягла певного розвитку, тобто коли використання запобіжних заходів стає вже

неефективним або зовсім марним, а головним критерієм розмежування та визначення характеру того чи іншого заходу має бути мета його застосування та факт наявності чи відсутності протиправних дій з боку окремих осіб.

На сьогодні Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» (1994 р.) у ст. 2 закріплює перелік дій, вчинення яких визнається правопорушенням у сфері містобудівної діяльності. У той же час, відповідальність фізичних осіб за правопорушення у сфері містобудівної діяльності регламентується ст. 96, 96-1, 188-42 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) (1984 р.). Вказаними положеннями затверджено перелік дій, вчинення яких визнається правопорушенням. Однак, в будівництві відповідальність не обмежується порушенням лише вимог містобудівного законодавства, а може наставати також у разі недотримання законодавчих положень в інших сферах, що частково регламентують будівельну діяльність, залежно від статусу об'єктів, виду робіт, конкретних суб'єктів тощо, а в умовах хаотичної забудови спостерігається загрозлива тенденція зростання кількості правопорушень у сфері будівельної діяльності.

Так, В. Б. Авер'янов визначає адміністративно-правову відповідальність як різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [13, с. 87]. Вважаємо, що це визначення не повністю розкриває всього змісту адміністративно-правової відповідальності, адже не передбачає такі важливі ознаки, як застосування до винної особи санкцій у межах і порядку, встановлених чинним законодавством. Саме порушення меж або порядку може призвести до перевищення повноважень та неможливості захисту порушеного, невизнаного та оспорюваного права.

І. С. Гриценко зазначає, що адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які скоїли правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії та понести за це адміністративні стягнення у встановле-

ному законом порядку [14, с. 47]. Зазначена наукова позиція не враховує, що негативне реагування держави може здійснюватися не лише компетентними органами, а й безпосередньо службовими (посадовими) особами.

С. В. Ківалов вважає, що юридична відповідальність є реалізацією правової норми, причому підставою є зобов'язання. Тобто юридична відповідальність це звичайне зобов'язання, але таке, що виконується в примусовому порядку [12, с. 425]. Ширше визначення надає Т. О. Коломoeць, яка формулює адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, специфічну форму негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії та понести адміністративне стягнення у встановлених законом формах і порядку [15, с. 65]. Проте науковець зводить адміністративно-правову відповідальність лише до адміністративного стягнення, тим самим обмежуючи дефініцію адміністративної відповідальності.

Заслугує уваги і точка зору Д. М. Лук'янка, відповідно до якої юридична відповідальність – це регламентована правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що проявляються в недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, нанесенні шкоди або завдання збитків і виражена в застосуванні до осіб, які вчинили такі діяння засобів впливу, що тягнуть за собою позбавлення особистого,

майнового або організаційного характеру [16, с. 15].

Тому, адміністративну відповідальність у сфері будівництва доцільно визначити як вид юридичної відповідальності, що полягає у реакції уповноважених правоохоронних, наглядових та контрольно-ревізійних органів внаслідок учинення адміністративних правопорушень у сфері будівництва, у вигляді застосування заходів адміністративного примусу – адміністративних стягнень передбачених ст. 96, 96-1, 188-42 КУпАП та ст. 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», які є мірою відповідальності, правовим наслідком адміністративного правопорушення. Вона застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Таким чином, підбиваючи підсумки статті наголосимо, що адміністративні заходи запобігання правопорушенням у сфері будівництва – це заходи адміністративного примусу спрямовані для недопущення протиправних дій і негативних наслідків, або їх мінімізації; переривання протиправної поведінки, припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння, що посягає на встановлений порядок будівництва та проведення будівельних робіт; забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; покарання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. Такі заходи адміністративного примусу у сфері будівництва доцільно поділити на: заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення, адміністративні стягнення (відповідальність).

Література:

1. Черней А. В. Адміністративна відповідальність під час здійснення державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 189 с.
2. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 624 с.
3. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків. 2002. 19 с.
4. Савицький, О. В. Адміністративна відповідальність у сфері архітектурно-будівельної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 191 с.
5. Берлач А. І. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2005. 472 с.
6. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. К. : ГАН, 2005. 232 с.
7. Голосніченко І. П. Адміністративне право України: основні поняття. Загальна та основна частина : навч. посіб. Київ, 2005. 231 с.
8. Комзюк А. Т. Державно-владний аспект адміністративного примусу. Вісник Академії правових наук. Харків, 2000. № 4. С. 129–137.
9. Коломoeць Т. О., Лютиков П. С., Меліхова О. Ю. Адміністративне право України : підручник. Київ, 2012. 528 с.

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
11. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу у правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків : Нац. університет внутр. справ, 2002. 336 с.
12. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2003. 896 с.
13. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: в 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов та ін. К. : Юридична думка, 2004. Т. 1 : Загальна частина. 2004. 584 с.
14. Грищенко І. С. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 45–50.
15. Коломoeць Т. О. Структура адміністративної відповідальності: сучасний доктринальний погляд. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 4. С. 65–66.
16. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 136 с.

References:

1. Cherniei A. V. Administratyvna vidpovidalnist pid chas zdiisnennia derzhavnykh zakupivel [Administrative responsibility in public procurement]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Zaporizhzhia, 2015. 189 s. [in Ukrainian].
2. Stetsenko S. H. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: navch. posib. Kyiv: Atika, 2008. 624 s. [in Ukrainian].
3. Buhaichuk K. L. Administratyvni prostupky: sutnist ta orhanizatsiino-pravovi zakhody yikh profilaktyky [Administrative violations: essence and organizational and legal measures for their prevention]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. 12.00.07. Kharkiv. 2002. 19 s. [in Ukrainian].
4. Savytskyi, O. V. Administratyvna vidpovidalnist u sferi arkhitekturno-budivelnoi diialnosti [Administrative responsibility in the field of architectural and construction activities]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kyiv, 2017. 191 s. [in Ukrainian].
5. Berlach A. I. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: navch. posib. Kyiv : Universytet «Ukraina», 2005. 472 s. [in Ukrainian].
6. Holosnichenko I. P., Stakhurskyi M. F., Zolotarova N. I. Administratyvne pravo Ukrainy: osnovni poniattia [Administrative law of Ukraine: basic concepts]: navch. posib. / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. I. P. Holosnichenka. K. : HAN, 2005. 232 s. [in Ukrainian].
7. Holosnichenko I. P. Administratyvne pravo Ukrainy: osnovni poniattia. Zahalna ta osnovna chastyna [Administrative law of Ukraine: main concepts. General and main part]: navch. posib. Kyiv, 2005. 231 s. [in Ukrainian].
8. Komziuk A. T. Derzhavno-vladnyi aspekt administratyvnoho prymusu [State-imperious aspect of administrative coercion]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk*. Kharkiv, 2000. № 4. S. 129–137. [in Ukrainian].
9. Kolomoiets T. O., Liutikov P. S., Melikhova O. Yu. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: pidruchnyk. Kyiv, 2012. 528 s. [in Ukrainian].
10. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses] : Zakon vid 7 hrud. 1984 r. № 8073-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
11. Komziuk A. T. Zakhody administratyvnoho prymusu u pravookhoronni diialnosti militsii: poniattia, vydy ta orhanizatsiino-pravovi pytannia realizatsii [Administrative coercive measures in police law enforcement: concept, types and organizational and legal issues of implementation]: monohrafiia. Kharkiv : Nats. universytet vnutr. sprav, 2002. 336 s. [in Ukrainian].
12. Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]: pidruchnyk / za zah. red. S. V. Kivalova. Odessa: Yurydychna literatura, 2003. 896 s. [in Ukrainian].
13. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichniy kurs [Administrative law of Ukraine. Academic course]: pidruchnyk: v 2 t. / redkol.: V. B. Averianov ta in. K. : Yurydychna dumka, 2004. T. 1 : Zahalna chastyna. 2004. 584 s. [in Ukrainian].
14. Hrytsenko I. S. Formuvannia naukovykh pohliadiv shchodo instytutu administratyvnoi vidpovidalnosti [Formation of scientific views on the institution of administrative responsibility]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2008. № 1. S. 45–50 [in Ukrainian].
15. Kolomoiets T. O. Struktura administratyvnoi vidpovidalnosti: suchasnyi doktrynalnyi pohliad [The structure of administrative responsibility: a modern doctrinal view]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2002. № 4. S. 65–66. [in Ukrainian].
16. Lukianets D. M. Instytut administratyvnoi vidpovidalnosti: problemy rozvytu [Institute of Administrative Responsibility: Development Problems]: monohrafiia. Kyiv : Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2001. 136 s. [in Ukrainian].

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.3>**Владислав ВЕКЛИЧ**

доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ «Вищий навчальний
заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фроментівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0003-2608-6781

Vladyslav VEKLYCH

Doctor of Law, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law of the
Educational-Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, PJSC "Higher education
institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Fromentivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0003-2608-6781

УНИКНЕННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ ЗА УМОВ ЮРИДИЧНОЇ ПОМИЛКИ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ

AVOIDING PROSECUTION FOR CORRUPTION DUE TO LEGAL MISTAKES: DEBATABLE ASPECTS

У статті розглянуто різні аспекти доктринального опрацювання дефініції уникнення притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння за умов юридичної помилки. Увагу в контексті цього дослідження було зосереджено на окремих дискусійних особливостях юридичної практичної діяльності, які стосуються законотворчої практики, правотворчої і правозастосовної практики, що у підсумку призводять до уникнення винними особами притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння.

Було опрацьовано доктринальне розмежування понять уникнення і ухилення від кримінальної відповідальності, а також звільнення і уникнення кримінальної відповідальності за корупційні діяння за умов юридичної помилки задля напрацювання чіткості дефініцій у розглядуваній сфері.

Під час дослідження встановлено міжгалузевий характер уникнення притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння, у зв'язку з чим запропоновано подальшу розробку відповідного міжгалузевого правового інституту (передусім в контексті таких галузей права, як кримінальне і кримінально-процесуальне). Загалом, матеріали цього дослідження мають дискусійний характер щодо розробки відповідної проблематики.

Ключові слова: законодавство, корупція, правотворення, помилка у праві, правозастосування.

Some special aspects of the doctrinal elaboration of the definition of avoiding criminal prosecution for acts of corruption under conditions of legal error are reviewed in this article. Attention in the context of this study was focused on certain debatable features of legal practice, that relate to law-making practice and law enforcement practice, which ultimately lead to the avoidance of perpetrators of criminal prosecution for corruption.

The doctrinal distinction between the concepts of avoidance and evasion of criminal liability, as well as the release and avoidance of criminal liability for acts of corruption under conditions of legal error was worked out in order to develop clarity of definitions in this area.

The study established the intersectoral nature of avoiding criminal prosecution for corruption (considering branches of law), and therefore proposed further development of the relevant intersectoral legal institution (especially in the context of such areas of law as criminal and criminal procedure).

Avoiding of criminal prosecution for corruption in case of a legal error at the current stage of the study should be understood as a set of legislative, law-making and law enforcement factors that make it impossible to prosecute persons guilty of criminal acts that are legally enshrined as corrupt.

The development of law and legal regulations considering researched field requires the development of an intersectoral institution within criminal and criminal procedure branches of law that that should provide special legal regulations considering avoiding of criminal liability and take into account cases and provide regulations of legal errors as objective circumstance as such issues are not reflected in special legislation. Yet those mistakes that are outlined tend to affect legal practice at system level and make anticorruption subsystem inefficient. In general, the materials of this study are debatable in the development of relevant issues.

Key words: legislation, corruption, law-making, error of law, law enforcement.

Постановка проблеми. Правове регулювання в Україні на цей час акцентує увагу на проблемі звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні діяння за деяких спеціально передбачених умов. Але відповідні

особливості кримінального права і процесу за фактичних обставин потребують доопрацювання з урахуванням правозастосовної практики. Так, скасування окремих норм, які стосуються криміналізації корупційних за своєю

суттю діянь є загальновизнаною проблемою. При цьому не береться до уваги ситуація, за якої практичні помилки, яких припускаються фахівці-практики (передусім представники органів внутрішніх справ та судових органів) призводить до уникнення кримінальної (або загалом юридичної) відповідальності особами, котрі вчинили протиправні (злочинні з урахуванням криміналізації) діяння.

Аналіз останніх досліджень. Безпосередньо проблема уникнення кримінальної відповідальності у широкому розумінні протягом останніх років розглядалася у працях і публікаціях такого вченого, як О. Горох [1; 2]. Суміжна проблематика також зачіпалася у різних аспектах такими дослідниками і науковцями, як О. Гумін [3], А. Кислий [4], В. Кравець [5], В. Куц і В. Куц [6], В. Меркулова [7], В. Міфтахутдінов [8], Ю. Нестеренко [9], В. Семенов [10] і чимало інших.

Мета статті. З урахуванням практики правозастосування є необхідним напрацювання термінологічного підґрунтя для відображення у нормативно-правових актах дійсних особливостей суспільних відносин, а також задля подальшої наукової дискусії щодо розглядуваної проблематики. Передусім є необхідною розробка дефініції уникнення притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння за умов юридичної помилки.

Методологія. У цьому дослідженні було застосовано комплекс загальноюридичних та інших спеціальних методів дослідження. Так, стосовно вивчення розглядуваної проблематики можна погодитися з міркуваннями, які в контексті вивчення суміжної проблематики навела В. О. Меркулова: «Саме метод системно-правового аналізу у поєднанні з емпіричними та змішаними методами дослідження сприятиме не лише визначенню, але й усуненню суперечностей між правовими нормами, нечіткості формулювань, надасть достатні аргументи для подальшого удосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства» [7, с. 84]. При напрацюванні дефініції було використано загальнофілософський метод моментів.

Виклад основного матеріалу. Стаття 62 Конституції України чітко окреслила значущість обґрунтованості доказової бази щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину [11]. Так, зацентровано увагу на додержанні законного порядку, в чому є відображенням принцип законності (опосередковано – принцип верховенства права).

Задля належного доктринального опрацювання відповідної проблематики у контексті

цього дослідження будуть вживатися терміни «уникнення» та «звільнення». Цей підхід здійснено у зв'язку особливостями тлумачення і чинного нормативно-правового регулювання. Так, якщо особа вчинила криміналізоване протиправне діяння і може бути притягнутою до кримінальної відповідальності у зв'язку з цим, але її подальша поведінка лишається правовою та відповідає положенням розділу IX Кримінального кодексу України (далі – КК України) [12], то цілком доречними є застосування законодавчо передбачених заходів щодо звільнення від кримінальної відповідальності, що зазначені у цьому розділі. З практичної точки зору юридичні конструкції, які стосуються обмежень звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні діяння відзначаються певним ступенем дієвості і при цьому становлять інтерес при розгляді проблематики уникнення кримінальної відповідальності. Так, В. Міфтахутдінов констатує: «Уваги заслуговують передбачені Кримінальним Кодексом застереження, що унеможливають застосувати до особи, яка вчинила корупційний злочин, багатьох положень про звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, певних положень, що поліпшують становище особи при призначенні покарання» [8]. У зв'язку з цим пріоритетним шляхом, що дозволяє не зазнати кримінальної відповідальності за корупційне діяння для винної особи є умовне «убезпечення» від визнання у якості суб'єкта злочину.

Так, слід розмежовувати поняття уникнення і ухилення у кримінально-правовому контексті, оскільки в КК України під ухиленням від кримінальної відповідальності розуміють діяння, що вчиняються самою підозрюваною особою задля забезпечення від притягнення до такої відповідальності (наприклад, ч. 2 примітки ст. 96⁻³, ч. 2 ст. 96⁻⁵ КК України тощо) [12], тоді як у контексті уникнення акцентуємо увагу на правозастосовчій практиці.

Досліджуючи спеціальні норми, які стосуються уникнення кримінальної відповідальності, О. Горох зазначив: «Утім сутність цих норм близька – вони дозволяють «уникнути» реального або повного застосування кримінально-правової санкції за допущену неправомірну поведінку» [1, с. 94]. При цьому ним використано поняття «законодавство кримінального блоку» [1, с. 93] у зв'язку з комплексною практичною значущістю для правозастосування норм кримінального і кримінально-процесуального права.

У наведеному контексті також є вагомою проблема розмежування понять звільнення «звільнення» і «уникнення» щодо криміналь-

ної відповідальності, коли перше є детально опрацьованим, а друге згадується ситуативно. Так, В. М. Куц і В. В. Куц наводять наступні міркування: «З'ясуванню кримінально-процесуальної природи цього явища має передувати, на наш погляд, зауваження, що у кримінально-процесуальному сенсі, на відміну від кримінально-правового, «звільнення» є не засобом реагування на кримінальне правопорушення, а процесом застосування цього засобу» [6, с. 171]. На противагу цьому під уникненням слід розуміти як кінцевий результат, що має кримінально-правову значущість, так і сукупність кримінально-правових і процесуальних особливостей, що призводять до нього.

Тож випадки, що виражаються в фактичному стані унеможливлення притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинені корупційні діяння, коли безпосередньою передумовою відповідної юридичної ситуації (сутісно мова йде про юридично значущі акти) стало недотримання або відсутність чіткого дотримання правових вимог чи прогалини у праві у цьому дослідженні розглядається як уникнення притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння за умов юридичної помилки.

З практичної точки зору вагомою є проблема розробленості законодавства і його відповідності міжнародним стандартам. Так, дискусійний і подвійний характер мала визнана неконституційною стаття 368² КК України [12], в якій містилася двостороння вимога щодо напрацювання доказової бази (як підозрюваною особою, так і стороною обвинувачення) з урахуванням їх правових інтересів. При дослідженні суміжної проблематики кримінально-процесуального характеру А. М. Кислий зазначив: «Здійснивши аналіз законодавства пострадянських країн, як: Азербайджану, Білорусії, Грузії, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні, слід констатувати, що проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій (таємні слідчі дії – КПК Грузії, негласні слідчі дії – КПК Казахстану, спеціальні слідчі дії – КПК Киргизії) та використання таких результатів під час доказування у судовому провадженні відбувається на тих же підставах, що й законодавством України» [4, с. 165]. Таким чином, основні засадничі (принципові) правові вимоги знайшли вираження у кримінально-процесуальному законодавстві, але їх відображення у КК України не завжди є задовільним.

Розглядаючи проблематику уникнення кримінальної відповідальності, О. Горох вказує на те, що ці норми можуть бути закріплені не лише в кримінальному, але і кримінально-процесуальному законодавстві: «В основу систематизації норм про «уникнення» кримінальної відповідальності може бути покладений критерій виду законодавства, в якому передбачені ці норми (кримінальне чи кримінально-процесуальне); правовий інститут, який їх регламентує; ступінь обов'язковості їх застосування; умовність їх застосування; суб'єкт застосування; юридичні факти, з якими закон пов'язує можливість «уникнення» кримінальної відповідальності тощо» [1, с. 94]. Сукупність відповідних критеріїв відображає основні комплексні ознаки, якими характеризують норми, що дозволяють уникнути кримінальної відповідальності.

З урахуванням наведеної ситуації задля уникнення юридичної відповідальності за вчинене корупційне діяння особа передусім не має бути визнаною такою, що вчинила криміналізоване протиправне діяння. Таким чином, у якості проблемних постають положення кримінально-процесуального законодавства, які обмежують строки проведення досудового слідства та деякі інші, наприклад, ч. 5 ст. 28 Кримінально-процесуального кодексу України [13]. Відповідні положення є правовими за своєю суттю. Разом з тим існують деструктивні з правової точки зору чинники:

1. Умовний «людський фактор» (об'єктивно виражається у помилках яких можуть припускатися представники правоохоронних і судових органів, які є відповідальними за практику правореалізації у відповідній сфері).

2. Недосконалість законодавчого регулювання суспільних відносин, що не передбачає ефективних механізмів притягнення до юридичної (передусім кримінальної) відповідальності представників правоохоронних органів за помилки, що унеможливають притягнення до юридичної відповідальності осіб, котрі вчинили криміналізовані корупційні діяння (за умови чисельності).

В. Кравець, досліджуючи умови звільнення від кримінальної відповідальності та діяльність фахівців-практиків, зазначив: «Недоліки у роботі слідчого чи прокурора під час досудового розслідування, зокрема на його завершальному етапі – складання відповідного клопотання, можуть обмежити, або навіть позбавити підозрюваного (обвинуваченого) можливості реалізувати передбачене нормами кримінального процесуального законодавства право на звільнення від кримінальної

відповідальності» [5, с. 65]. У контексті уникнення кримінальної відповідальності проблемного характеру набувають інші особливості правозастосовної практики. Так, дещо неоднозначними є відомості, що їх подано на сайті громадської організації «Україна проти свавілля чиновників», де наводяться переліки помилок, яких можуть припускати фахівці у сфері правозастосовної практики (до 20 і більше) на різних етапах кримінального процесу і розгляду кримінальної справи [14]. Ці відомості на момент опрацювання матеріалів не було спростовано офіційно, хоча вони засвідчують успішну практику уникнення кримінальної відповідальності, зокрема, за корупційні злочини.

Об'єктивно норми права переплітаються з нормами моралі та за сучасних умов набувають вираження і в міжнародних зобов'язаннях, які офіційно беруться на себе державами. Так, з урахуванням реалій, вагомою є проблема забезпечення суспільних відносин в Україні від розвитку і подальшого поширення корупції, коли правотворчість опосередковано є свідченням некомпетентності законодавця (наприклад, ст. 368² КК України [12]), що спричиняє проблеми практичного характеру: «Доцільність кримінальної відповідальності за незаконне збагачення багато в чому

визначається соціальними, економічними, організаційними, державотворчими та євроінтеграційними процесами, що відбуваються в українському суспільстві» [3, с. 189]. Так, набуває першочергової ваги напрацювання спеціальних норм права, які мають забезпечувати суспільні відносини як від виникнення корупційного елементу, так і від супровідних явищ, пов'язаних з проблемами щодо фахового рівня представників органів державної влади передусім у законодавчій та антикорупційній сферах.

Висновки. Розвиток права потребує розробки міжгалузевого інституту уникнення кримінальної відповідальності та урахування випадків, за яких об'єктивною обставиною є помилка юридичного характеру, що на цей час не знайшло свого вираження у спеціальному законодавстві.

Під уникненням притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні діяння за умов юридичної помилки на поточному етапі дослідження слід розуміти сукупність законодавчих, правотворчих і правозастосовних чинників, які призводять до унеможливлення настання юридичної відповідальності передбаченої кримінальним законодавством щодо осіб, котрі є винними у вчиненні діянь, що їх законодавчо закріплено у якості корупційних.

Література:

1. Горох О.П. Правові норми про «уникнення» кримінальної відповідальності. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2017 : матеріали науково-практичної конференції «Альтернативні вирішення правових конфліктів», 27 січня 2017 року. Редкол.: Азаров Д. С., Галаган В. І., Ханик-Посполітак Р. Ю. Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Ф-т правничих наук. Київ, 2017. С. 93–97.
2. Горох О. П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України. На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2019. 697 с.
3. Гумін О., Якімова С. Соціальна зумовленість доцільності криміналізації незаконного збагачення в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юрид. науки. 2019. Вип. 22. С. 185–190.
4. Кислий А.М. Аналіз законодавства пострадянських країн щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління: електронне наукове видання : збірник. 2020. № 3. Червень. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 156–169.
5. Кравець В. Р. Веселов М. Ю., Компанієць Е. Ф. Удосконалення процесуально-правових засад реалізації інституту звільнення від кримінальної відповідальності. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., професора Ю. П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса). За ред. Г. О. Ульянової, І. В. Глов'юк ; відп. за вип. І. В. Глов'юк ; уклад. В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Юрид. л-ра, 2017. С. 63–66.
6. Куц В.М., Куц В.В. Звільнення від кримінальної відповідальності суб'єктів корупційних злочинів: кримінально-правова та кримінально-процесуальна характеристики. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 4. С. 169–172.
7. Меркулова В.О. Звільнення від кримінальної відповідальності: особливості методології дослідження стимулюючого міждисциплінарного інституту. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 3. С. 78–84.
8. Міфтахутдінов В. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. Юридична газета online. 2017. № 25. Режим доступу: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/kriminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravoporushennya.html>.
9. Нестеренко Ю. В. Поняття юридичної помилки та її правове значення : магістерська робота : 081 «Право». Національний університет «Чернігівська політехніка», кафедра кримінального права та правосуддя. Чернігів, 2020. 74 с.

10. Семенов В.В. Слідча помилка як ознака злочину у сфері службової діяльності. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. Редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 2. С. 259–261.
11. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
14. Громадська організація «Україна проти свавілля чиновників»: веб-сайт. 2020. <https://proisvol.info/category/news/nacionalne-antikorupciyne-buro-ukraini/>.

References:

1. Horokh, O.P. (2017). Pravovi normy pro «unyknennia» kryriminalnoi vidpovidalnosti. Dni nauky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademii» na fakulteti pravnych nauk [Legal norms on "avoidance" of criminal liability. Days of science of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" at the Faculty of Legal Sciences]. Proceedings from Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Alternatyvni vyirishennia pravovykh konfliktiv», 27 sichnia 2017 roku – Materials of the scientific and practical conference "Alternative solutions to legal conflicts", January 27, 2017. D. S. Azarov, V. I. Halahan, R. Yu. Khanyk-Popolitak (Eds.) (pp. 93–97). Kyiv [in Ukrainian].
2. Horokh, O. P. (2019). Zvinnennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryriminalnym pravom Ukrainy [Exemption from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine]. Doctor's thesis. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [in Ukrainian].
3. Humin, O. & Yakymova, S. (2019). Sotsialna zumovlenist dotsilnosti kryyminalizatsii nezakonnoho zbahachennia v Ukraini [Social conditionality of the expediency of criminalization of illegal enrichment in Ukraine]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yuryd. nauky. – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Jurist. science, 22, 185–190. [in Ukrainian].
4. Kyslyi, A.M. (2020). Analiz zakonodavstva postradianskykh krain shchodo vykorystannia rezultativ nehlasykh rozsliduvan pid chas dokazuvannia u sudovomu provadzhenni [Analysis of the legislation of post-Soviet countries regarding the use of the results of secret investigations during evidence in court proceedings]. Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia: elektronne naukovye vydannia: zbirnyk. Cherven – Expert: paradigms of legal sciences and public administration: electronic scientific publication: collection, June, 3, 156–169 [in Ukrainian].
5. Kravets, V. R. Veselov, M. Yu. & Kompaniets, E. F. (2017). Udoskonalennia protsesualno-pravovykh zasad realizatsii instytutu zvinnennia vid kryriminalnoi vidpovidalnosti [Improvement of the procedural and legal foundations of the implementation of the institution of exemption from criminal liability]. Proceedings from Aktualni problemy udoskonalennia kryriminalnoho protsesualnoho zakonodavstva: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konfer., prysviach. do 70-richchia d. yu. n., profesora Yu. P. Alenina (21 kvitnia 2017 r., m. Odesa) – Actual problems of improvement of criminal procedural legislation: Mater. All-Ukrainian science and practice confer., dedicate. to the 70th anniversary of D. Yu. Ph.D., Professor Yu. P. Alenin (April 21, 2017, Odessa). H. O. Ulianova, I. V. Hloviuk & V. A. Zavtur (Eds.) (pp. 63–66) Odesa: Yuryd. l-ra [in Ukrainian].
6. Kuts, V.M. & Kuts, V.V. (2016). Zvinnennia vid kryriminalnoi vidpovidalnosti subiektiv koruptsiinykh zlochyniv: kryriminalno-pravova ta kryriminalno-protsesualna kharakterystyka [Exemption from criminal liability of subjects of corruption crimes: criminal-legal and criminal-procedural characteristics]. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal, 4, 169–172 [in Ukrainian].
7. Merkulova, V.O. (2019). Zvinnennia vid kryriminalnoi vidpovidalnosti: osoblyvosti metodolohii doslidzhennia stymuliuuchoho mizhdystyplinarnoho instytutu [Exemption from criminal liability: peculiarities of the research methodology of the stimulating interdisciplinary institute]. Pivdenoukraiynskyi pravnychi chasopys – South Ukrainian legal journal, 3, 78–84 [in Ukrainian].
8. Miftakhutdinov, V. (2017). Kryriminalna vidpovidalnist za koruptsiini pravoporushennia [Criminal liability for corruption offenses]. Yurydychna hazeta online – Legal newspaper online, 25. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravoporushennia.html> [in Ukrainian].
9. Nesterenko, Yu. V. (2020). Poniattia yurydychnoi pomylky ta yii pravove znachennia [Concept of legal error and its legal meaning]. Master's thesis. Chernihiv: Natsionalnyi universytet «Chernihivska politekhnika» [in Ukrainian].
10. Semenov, V.V. (2018). Slidcha pomylka yak oznaka zlochyntu u sferi sluzhbovoi diialnosti [Investigative error as a sign of a crime in the field of official activity]. Proceedings from Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 7 hrud. 2018 r.): u 2 ch – Implementation of the state anti-corruption policy in the international dimension: materials of the III International science – practice conf. (Kyiv, December 7, 2018): at 2 p. V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskiy et al. (Eds.) (Vols. 2). (pp. 259–261). Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav [in Ukrainian].
11. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Constitution of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (1996). № 30. Art. 141 [in Ukrainian].
12. Kryriminalnyi kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Criminal codex of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (2001). № 25–26. Art. 131 [in Ukrainian].
13. Kryriminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (2013). № 9–10. № 11–12. № 13. Art. 88 [in Ukrainian].
14. Hromadska orhanizatsiia «Ukraina proty svavillia chynovnykiv»: veb-sait. 2020 [Public organization "Ukraine against the arbitrariness of officials": website. 2020]. Retrieved from <https://proisvol.info/category/news/nacionalne-antikorupciyne-buro-ukraini/> [in Ukrainian].

УДК 344:355.09

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.4>**Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО**

здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська 2, м. Київ, Україна, 03039, samsobipan9@ukr.net

Yaroslav HOLOBORODKO

Aspirant of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, PJSC "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska st., Kyiv, Ukraine, 03039, samsobipan9@ukr.net

**НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВЧИНЕННЯ
ПРАВOPOPУШЕНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ТА УСУНЕННЯ УМОВ ЇХ ВЧИНЕННЯ****DIRECTIONS OF ACTIVITIES OF THE MILITARY LAW
ENFORCEMENT SERVICE IN THE FIELD OF PREVENTION
OF COMMITMENT OF OFFENSES BY MILITARY OFFICERS
AND ELIMINATION OF THE CONDITIONS
OF THEIR COMMITMENT**

У науковій статті встановлено, що питання дисципліни та правопорядку у Збройних силах України ще не на належному рівні. Причини нами такого стану перш за все є військова агресія Російської Федерації, досить часті зміни особового складу військових підрозділів, а також відсутність чіткої системи виховання військовослужбовців виявлення і попередження правопорушень.

Відповідно фактор військової агресії Російської Федерації та часті зміни особового складу не можуть біти усунутими, проте питання активізації діяльності Військової служби правопорядку стоїть на порядку денному вже декілька років.

На жаль, на сьогодні Військова служба правопорядку, яка була утворена у 2002 році не має достатніх важелів впливу на ситуацію з дисципліною, а також адміністративними та кримінальними правопорушеннями. Причинами є те, що Військова служба правопорядку створювалася у період, коли у Збройних силах України існувала досить чітка система військової юстиції, тобто існувала військова прокуратура та система військових судів. Проте у 2012 році зазначена система була зруйнована у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України. При цьому причиною для знищення системи військової юстиції адміністрація Президента України Януковича на той час назвала причину великого скорочення Збройних сил України та відсутність великої кількості кримінальних правопорушень.

Створення Військової служби правопорядку у 2002 році перш за все було спрямоване на виявлення і припинення адміністративних та дисциплінарних правопорушень, а також порушень Правил дорожнього руху водіями військовослужбовцями. До повноважень Військової служби правопорядку не входили питання проведення оперативно-розшукової діяльності та виявлення кримінальних правопорушень, так як зазначені питання були закріплені переважно за системою військової юстиції.

У статті обґрунтовано, що на сьогодні у Збройних силах України зростає кількість як адміністративних як і кримінальних правопорушень, тому одним з головних факторів щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень має стати Військова служба правопорядку. Крім того, проаналізовано різноманітні соціальні психологічні та інші умови, які приводять до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень військовослужбовців.

Зроблено висновок, що на сьогодні перш за все необхідно змінити статус Військової служби правопорядку, та надати їй повноваження військової поліції, як це зроблено у багатьох країнах, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, Іспанії, Туреччині та інших. Країн зроблено висновок, що військовослужбовцям Військової служби правопорядку необхідно використовувати нові форми і методи щодо протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням у системі Збройних сил України.

Ключові слова: Військова служба правопорядку, реформа системи правопорядку у Збройних силах України, зміни у сфері правового регулювання діяльності Військової служби правопорядку, зміни у сфері компетенції Військової служби правопорядку, нові форми і методи попередження адміністративних та кримінальних правопорушень у Збройних силах України.

The scientific article established that the issue of discipline and law and order in the Armed Forces of Ukraine is not yet at the proper level. The reasons for this state of affairs are, first of all, the military aggression of the Russian Federation, quite frequent changes in the personnel of military units, as well as the lack of a clear system of training military personnel to detect and prevent crimes.

Accordingly, the factor of military aggression of the Russian Federation and frequent personnel changes cannot be eliminated, but the issue of intensifying the activities of the Military Law and Order Service has been on the agenda for several years.

Unfortunately, today the Military Service of Law and Order, which was formed in 2002, does not have sufficient levers of influence on the situation with discipline, as well as administrative and criminal offenses. The reasons are that the Military Law and Order Service was created at a time when the Armed Forces of Ukraine had a fairly clear system of military justice, that is, there was a military prosecutor's office and a system of military courts. However, in 2012, the specified system was destroyed in connection with the adoption of the new Criminal Procedure Code of Ukraine. At the same time, the administration of the President of Ukraine Yanukovich at that time cited the reason for the destruction of the military justice system as the reason for the large reduction of the Armed Forces of Ukraine and the absence of a large number of criminal offenses.

The creation of the Military Law and Order Service in 2002 was primarily aimed at identifying and stopping administrative and disciplinary offenses, as well as violations of the Traffic Rules by military drivers. The powers of the Military Law and Order Service did not include the issue of operational investigative activities and the identification of persons committing crimes, as these issues were fixed mainly by the military justice system.

The article substantiates that today the number of both administrative and criminal offenses has increased in the Armed Forces of Ukraine, therefore one of the main factors in the detection, prevention and termination of criminal and administrative offenses should be the Military Law and Order Service. In addition, various social psychological and other conditions are analyzed, which lead to the commission of administrative and criminal offenses by military personnel.

It was concluded that today, first of all, it is necessary to change the status of the Military Law and Order Service and give it the powers of the military police, as is done in many countries, for example, in the United States of America, Spain, Turkey and others. The country concluded that military servicemen of the Military Law and Order Service need to use new forms and methods for combating administrative and criminal offenses in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: Military Law and Order Service, reform of the law and order system in the Armed Forces of Ukraine, changes in the field of legal regulation of the activities of the Military Law and Order Service, changes in the sphere of competence of the Military Law and Order Service, new forms and methods of prevention of administrative and criminal offenses in the Armed Forces of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство є досить швидким і непередбачуваним тому будь-якій особі треба бути завжди наготові щодо прийняття різноманітних рішень. Людині треба встигати реагувати на обставини, які виникають непередбачувано. Це стосується цивільних осіб, які мають можливість зробити вибір. Що ж стосується військовослужбовців то вони обмежені вибором, оскільки перебувають на обмеженій території, обмежені у виборі реагування на ті чи інші події та обмежені у можливостях прийняття рішень, адже їхнє життя регулюється відповідними статутами та положеннями.

Характер соціальної обумовленості військової злочинності має низку особливостей [1; 2] Військова практика завжди пов'язана з такими елементами, як перенапруга та екстремальність. Усередині системи мають місце підвищена уважність і вимогливість за невиконання наказів. Військовий колектив в основному чоловічий. В силу суворого військового життя і побуту, жорсткого статутного контролю, військовослужбовці змушені більшу частину часу перебувати разом, що тягне збільшення міжособистісних конфліктів і за певних умов може сприяти вчиненню кримінальних правопорушень

Різні недоліки в організації військового життя, побуту, навчально-виховного процесу в частині або підрозділі надають негативний вплив на формування особистості та сприяють закріпленню антигромадської орієнтації

окремих військовослужбовців. Тому питання попередження правопорушень серед військовослужбовців на сьогодні є досить важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є окремі законодавчі акти у сфері діяльності Військової служби правопорядку, а також певна кількість наукових джерел у яких досліджувалися та визначалися види адміністративних та кримінальних правопорушень, які вчиняють військовослужбовці. Також визначено напрями діяльності Військової служби правопорядку у сфері виявлення припинення та розслідування адміністративних і кримінальних правопорушень у складі Збройних сил України. Зазначені питання розглядалися у працях Коропатніка І. М., Микитюка М. А., Павлюка О. О., Харитонova С. О., Карпенко М. І. та ряду інших дослідників. Використовується також інформаційно-аналітичний матеріал, який висвітлює різні аспекти діяльності Військової служби правопорядку у сфері попередження порушень правопорядку у Збройних силах України. Були також враховані пропозиції таких авторів, як Заросила В. О., Веселова М. Ю., Нестеренка О. М. та деяких інших дослідників,

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є висвітлення проблем виявлення,

припинення та розслідування адміністративних у кримінальних правопорушень військовослужбовцями, визначення видів таких правопорушень умов та причин, що їх породжують та напрямів діяльності військової служби правопорядку у сфері їх попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання причин та передумов вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень військовослужбовцями неодноразово розглядалося у науковій літературі [5; 6; 7]

До найбільш загальних передумов, що сприяють здійсненню військовослужбовцями різних правопорушень окремі дослідники відносять:

- недоліки в організації та проведенні пра-
вої та попереджувальної роботи в частині,
підрозділі;

- недоліки у сфері застосування дисциплі-
нарної практики;

- безкарність за вчинені дрібні або дисци-
плінарні правопорушення;

- дисциплінарні проступки, які залиша-
ються безкарними;

- аморальна поведінка;

- приховування командуванням правопо-
рушень та дисциплінарних провин підлеглих:

- неправильні дії командирів та началь-
ників (офіцерів та сержантів), які можуть
виявлятися у невикористанні своїх прав чи їх
перевищенні,

- невикористання своїх загальних чи спе-
ціальних обов'язків, залученні підлеглих
у неправомірні дії [5; 8; 9].

До інших особливостей причин вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень військовослужбовцями відносять загальні детермінанти:

- підвищена значимість ідеологічних фак-
торів. Так як військова служба пов'язана з гра-
ничною напругою сил, з ризиком для життя
і здоров'я, то матеріальні стимули не завжди
ефективні, так само, як і загроза карою [10; 11];

- жорстка залежність внутрішньоармій-
ської ситуації від державного забезпечення,
де будь-яка ініціатива військовослужбовця
з пошуку засобів до існування, часто носить
кримінальний характер;

- існування вироблених багатовіковою
практикою механізмів блокування як зовніш-
ніх, так і внутрішньоармійських джерел су-
спільно небезпечних діянь.

Створюючи Збройні сили та забезпечуючи їх розвиток у процесі військового будівництва та реформування, держава повинна вживати дієвих заходів щодо нейтралізації значимої ситуації.

Зовнішні причини правопорушень серед військовослужбовців, на думку окремих дослідників, можна розділити такі групи:

1. Організаційно-управлінські, які вира-
жені саме у специфіці військової служби:

- неякісне несення служби;

- погана організація військового навчання
та виховання;

- незадовільний рівень побуту солдатів;

- помилки у підборі та розстановці кадрів.

2. Економічні, у яких військовослужбовці найчастіше вчиняють корисливі злочини для того щоб забезпечити себе харчуванням, оскільки не отримують відповідного грошового забезпечення або у зв'язку з присвоєнням фінансових ресурсів вищим начальником;

3. Культурно-виховні, за яких відома «бід-
ність» культурного життя. Якщо у великих
містах є культурні установи, то у «глибинці»
немає музеїв, театрів та інших культурних
закладів. Сучасний розвиток інтернет-тех-
нологій певною мірою компенсує зазначені
недоліки, проте живе спілкування в нефор-
мальній обстановці також є важливим.

4. Соціальні. Недостатнє фінансування
армії, призводить до проблем у впровадженні
військової реформи. Зростає соціальна напру-
женість як всередині армії, так і в відношенні
армії та суспільства в цілому.

5. Розвиток алкоголізму та наркоманії.
Алкоголізм характерний для офіцерів і є нега-
тивною військовою традицією. Наркотизм
притаманний значній частині військовослуж-
бовців строкової служби, тому що в армію
в окремих випадках потрапляють особи, які
вже стикалися з наркотиками.

6. Соціально-психологічні, у яких армія
поступово стає особам притулком. В осно-
вному це стосується військовослужбовців
строкової служби, оскільки серед призовни-
ків присутні юнаки, які не поступили в інсти-
туту або не змогли знайти відповідну роботу,
тому вони йдуть до армії.

7. Військовослужбовці, які приходять до
армії з сімей з неблагополучним соціальним
становищем, тобто батькам довелося напо-
лягти, щоб син пішов служити.

8. Ідеологічні, за яких у військовослужбов-
ців проявляється агресія, схильність до насиль-
ства та т. ін. На сьогодні військовослужбовців
Збройних сил України користуються повагою
та добрим ставленням з боку мирних жителів,
проте випадки агресії та схильності до насиль-
ства рідко але зустрічаються.

9. В окремих випадках виникають про-
блеми, які пов'язані з національностями,
якими укомплектовані Збройні сили України,
але зазначені випадки досить малочисельні.

Згідно з даними опитування, з усіх опи-
таних осіб чоловічої статі (106 особи) 44%
відповіли, що основною причиною є органі-
заційно-управлінський характер, що включає
навчання, організацію виховання молодих
солдатів.

На другій позиції – 29% – насадження дідівщини, тобто взаємини між підлеглим і начальником.

На третій позиції – 17% – страх нестатутних взаємин, які можуть спричинити неправні наслідки.

На четвертій позиції – 10% – страх перед труднощами у повсякденному житті, наприклад, жорстке врегулювання повсякденного побуту, щоденні фізичні та психічні навантаження, а також виражена емоційна нестійкість [12].

Подібним чином розглянуті основні причини, що впливають на злочинність військовослужбовців, до них можна додати такі фактори, як:

- неякісне харчування солдатів;
- дуже низька дисципліна;
- неповна укомплектованість військових частин;
- незабезпеченість нормальними умовами житлово-побутових комунікацій;
- безконтрольність з боку керівництва і навіть вчинення злочинів.

У зв'язку з цим основним криміногенним фактором є низький рівень виховання підлеглих начальником, відсутність індивідуального підходу до призовників та військовослужбовців як до строкової служби, і офіцерів. Усунення причин і факторів, що заважають виявити злочинність військовослужбовців, є найважливішою умовою підвищення працездатності та боєздатності армії, успішного виконання поставлених перед нею завдань із забезпечення безпеки народу та країни.

Таким чином, правопорушення і злочинність породжують недоліки в організації військової служби, що виражаються в неякісному несенні служби, поганій організації навчання молодих призовників, підбору військової частини та розстановки кадрів.

Немаловажними є приховування грубих правопорушень та аморальна поведінка злочинців – військовослужбовців, яка штовхає їх на вчинення нових протиправних дій. Наступною причиною виступають неправильні дії командирів і начальників (офіцерів та сержантів), що виявляються у використанні свого службового становища, залучення підлеглих до неправомірних дій.

На наш погляд, істотною зміною у запобіганні злочинності та адміністративних правопорушень стануть наступні дії:

- активізація діяльності Військової служби правопорядку у сфері контролю за діяльністю особового складу;
- виявлення та реагування на всі дисциплінарні правопорушення серед особового складу;
- введення ротації командного складу;
- підвищення особистого прикладу командирів (начальників);

– регулярна самопідготовка та підготовка особового складу до виконання заходів повсякденної діяльності.

Всі зазначені питання у Збройних силах України мають контролювати як підрозділи психологічної служби, яких є дуже мало, так і військовослужбовці Військової служби правопорядку. Проте як в діяльності Військової служби правопорядку, а особливо у повноваженнях є певні елементи, які не дають змоги своєчасно виявляти як адміністративні, так і кримінальні правопорушення, а також реагувати на зазначені правопорушення [13].

Перш за все працівники Військової служби правопорядку позбавлені права проводити оперативно-розшукову діяльність за допомогою форм і методів якої можна виявляти окремі негативні риси у діяльності військовослужбовців. Крім того, форми і методи оперативно-розшукової діяльності певною мірою допомагатимуть у сфері встановлення правопорушень з боку начальників і керівників.

Прийняття відповідних нормативних актів стосовно застосування форм і методів оперативно-розшукової діяльності певною мірою допоможе перш за все причини та умови які можуть виникати у військовослужбовців стосовно вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень [14; 15].

Це також дасть можливість отримувати окремі матеріали з баз Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України та Головного управління розвідки Збройних сил України з метою попередження правопорушень.

Іншим напрямом підвищення ефективності діяльності Військової служби правопорядку може стати надання даній службі права проводити розслідування вчинених кримінальних правопорушень. Адже в процесі розслідування кримінальних справ досить багато інформації, яка в переважній більшості не стосується вчинених кримінальних правопорушень, залишається недорозслідуваною, проте вона може містити факти вчинення інших адміністративних або кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що військовослужбовці, які затримані за вчинення кримінальних правопорушень утримуються в переважній більшості на гауптвахті, яка знаходиться у підпорядкуванні військової служби правопорядку. Військовослужбовці військової служби правопорядку можуть використовувати можливості гауптвахті з метою отримання відповідної інформації.

Крім того, після розслідування в більшості випадків залишаються невстановленими причини та умови, які призвели до вчинення кримінальних правопорушень і відповідно не розробляються напрями профілактичних заходів [16].

Отримана інформація певною мірою може допомагати у проведенні більш ефективної роботи з військовослужбовцями як з боку Військової служби правопорядку так і відповідних.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, підвищення ефективності діяльності військової служби правопорядку у сфері попередження вчинення правопорушень військовослужбовцями та усунення умов їх вчинення є досить важливим, особливо в умовах збройної агресії Російської Федерації. Розглядаючи питання про підвищення ефективності цієї діяльності треба вирішити ряд питань на законодавчому рівні.

Перш за все треба надати Військовій служби правопорядку відповідні поліцейські функції, тобто можливість проведення розслі-

дування вчинених кримінальних правопорушень, а також можливість використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності у своїй діяльності.

У процесі дослідження було виявлено, проаналізовано та систематизовано найважливіші проблеми та ризики, з якими стикаються працівники Військової служби правопорядку особливо у питаннях виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень.

Таким чином, необхідно внести відповідні зміни до нормативних документів, які визначають статус Військової служби правопорядку, її підпорядкування та розширення її повноважень з метою більш ефективної протидії кримінальним та адміністративним правопорушенням у Збройних силах України.

Література:

1. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія / С. О. Харитонов. – Харків : Право, 2018. 328 с
2. Карпенко М. І. Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8770/18371-1?inline=1>
3. Загальновійськові статuti Збройних Сил України : станом на 3 вересня 2018 р. : відповідає офіц. тексту / відп. за вип. В. А. Прудников. – Офіц. вид. – Харків : Право, 2018. – 409 с.
4. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України. Загальні поняття, адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика. / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 516 с
5. Веселов М. Ю. Нестеренко О. М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. Правовий часопис Донбасу № 4 (81) ч. 1, 2022 – С. 61–67.
6. Івашковський Р. І. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. НАУ Юридичний вісник 3 (60), 2021, С 85–88.
7. Відповідальність за військові злочини [текст] практичний посібник. К. : “Центр учбової літератури”, 2015. 264 с.
8. Карпенко М. І. До питання окремих ознак об’єктивної сторони військових службових злочинів у сфері управлінської діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 4. С. 161–164.
9. Остапенко О. І. Про терміни та їх вплив на розуміння військових адміністративних правопорушень. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2015. № 824. С. 84–91.
10. Блінов О. А. Бойова психічна травма: монографія / О. А. Блінов. – К.: Талком, 2019. 700 с.
11. Блінов О. А. Психологічний захист від бойового стресу в Збройних силах провідних країн світу Проблеми сучасної психології Вип. 38 2017 С. 38–62.
12. Оцінка рівня нервово-психічної стійкості (методика «Прогноз» за В. А. Бодровим). URL: <http://studentam.net.ua/content/view/10953/86/>
13. Івашковський Р. І. Склад адміністративного правопорушення у вигляді самовільного залишення військової частини або місця служби. Юридичний науковий електронний журнал № 8 2022.
14. Мэй Р. Проблема тревоги; [пер. А. Г. Гладкова]. М., 2001. 432 с.
15. В. Білецький Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності у прикордонній сфері / В. Білецький. Держава та суспільство. – 2011. С. 176–180.
16. Дмитренко Н. А. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Н. А. Дмитренко, О. О. Шкута. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 186 с.
17. Неурова А. Б., Романишин А. М. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями: навчально методичний посібник / А. Б. Неурова, А. М. Романишин. – Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 336 с.

УДК 34.347.65

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.5>**Андрій ГРЕКУ**

аспірант, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

Andrii HREKU

Postgraduate Student, Private Joint-Stock Company "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str, Kyiv, Ukraine, 03039

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СПРАВИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

PROCEDURAL ASPECTS OF CASE PREPARATION FOR TRIAL

Вступ. Підготовка справи до судового процесу є важливим етапом охорони людських прав та відновлення порушеного права, адже національним законодавством регламентовано право на судовий захист. Через воєнні дії росії на територію нашої держави, процес підготовки справи до судового розгляду ускладнюється. Змінюючи місця дислокації, через загрозу безпеці, деякі справи можуть бути загублені та потребують відновлення. А деякі люди взагалі відмовляються в захисті своїх прав через психологічні та економічні фактори. Тема є дуже актуальною сьогодні, адже етап підготовки процесуального розгляду є важливим та необхідним у судочинстві.

Процесуальними кодексами регулюється підготовка справи до судового розгляду. Важливими є внесення змін в законодавство України, підлаштувавши його під воєнний час. Необхідним є дослідження нормативної та теоретичної національної та міжнародної бази.

Мета. Метою статті є теоретико-правове дослідження процесуальних аспектів підготовки справи до судового розгляду.

Матеріали і методи. Матеріалами теоретичного аналізу є національні та міжнародні наукові праці вчених та нормативна основа. Застосовуються спеціальні та загальнонаукові методи. Окрема сходинка відводиться юридичному методу наукового пізнання. Використано метод аналізу, структурно-функціональний метод, прогнозування, історичний метод, порівняння, узагальнення, опису.

Результати. У результаті наукового дослідження та теоретико-правового вивчення джерельної бази внесено пропозицію запровадження авторської методики покращення процесуальних аспектів до судового розгляду справ, у період воєнного часу. Наведено авторську класифікацію принципів процесуального права у підготовці справи до судового розгляду. Узагальнено наукові праці вчених та нормативно-правові джерела. Пояснено важливість медіації, як процедури до судового вирішення спорів. Наголошено на необхідності дослідження міжнародного досвіду та його обміну між працівниками суду для покращення їх роботи.

Перспективи. Наукове дослідження аналіз та вивчення процесу підготовки справи до судового розгляду, розкриває основні актуальні проблеми сьогодення та надає можливість і надалі досліджувати авторські пропозиції, зарубіжний досвід та впроваджувати позитивні аспекти в практичну діяльність.

Ключові слова: процесуальні аспекти, судові засідання, до судовий розгляд справ, судові рішення, джерельна база, теоретико-правове дослідження, судовий захист, право на захист, процесуальний кодекс.

Introduction. The preparation of the case for the court process is an important stage in the protection of human rights and the restoration of the violated right, because the right to judicial protection is regulated by national legislation. Due to Russia's military actions on the territory of our country, the process of preparing the case for trial is complicated. When changing locations, due to security threats, some cases may be lost and need to be recovered. And some people generally refuse to protect their rights due to psychological and economic factors. The topic is very relevant today, because the stage of preparation of the procedural review is important and necessary in court proceedings.

Procedural codes regulate the preparation of a case for trial. It is important to make changes to the legislation of Ukraine, adjusting it for wartime. It is necessary to study the normative and theoretical national and international base.

Purpose. The purpose of the article is a theoretical and legal study of the procedural aspects of preparing a case for trial.

Materials and methods. The materials of the theoretical analysis are national and international scientific works of scientists and the normative basis. Special and general scientific methods are used. A separate step is given to the legal method of scientific knowledge. The method of analysis, structural-functional method, forecasting, historical method, comparison, generalization, description was used.

Results. As a result of the scientific research and theoretical-legal study of the source base, a proposal was made to introduce the author's methodology for improving procedural aspects of court proceedings during the wartime period. The author's classification of the principles of procedural law in preparing a case for trial is given. Scientific works of scientists and legal sources are summarized. The importance of mediation as a pretrial dispute resolution procedure is explained. The need to study international experience and its exchange between court employees to improve their work is emphasized.

Discussion. Scientific research, analysis and study of the process of preparing a case for trial, reveals the main current problems of today and provides an opportunity to further explore the author's proposals, foreign experience and introduce positive aspects into practical activity.

Key words: procedural aspects, court session, pretrial proceedings, court decisions, source base, theoretical and legal research, legal defense, right to defense, procedural code.

Постановка проблеми. Через збройну агресію росії велика кількість судів виїхали з окупованої території чи втекли від воєнних дій. В таких небезпечних умовах складно повноцінно та ефективно підготувати справу до судового розгляду, адже треба враховувати ризики та людські, психологічні фактори.

Через воєнний стан деякі справи так і не були розпочаті, люди відмовлялися від позовів через певні страхи щодо людської безпеки та невпевненості у завтрашньому дні. На жаль, повністю перевести в електронний формат підготовку справи до судового розгляду неможливо в державі. Часті випадки відключення електроенергії негативно вплинули на роботу судової системи. Це нагальні проблеми сьогодення, які потребують вирішення та аналізу, адже людські права завжди повинні бути на першому місці та не повинні порушуватись, а держава повинна забезпечувати всі умови для відновлення порушених прав.

Дуже важливим є вивчення зарубіжного досвіду та наближення процесуальних норм до воєнного стану. Обмін фахівцями судової сфери та запозичення позитивних аспектів, могло б вирішити безліч проблемних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження є нормативно-правові акти та теоретичні здобутки дослідників, а саме: Х. Джавадов [2], Г. Мамка [6], Т. Б. Сеник [7], D. Chyzhov [13], O. Izarova [16], [15], N. Polishchuk [18].

Вивчені загальні вітчизняні та зарубіжні нормативно-правові документи, а саме: Конституція України [4], процесуальні кодекси (КАСУ [3], КПКУ [5], ЦПКУ [12], ГПКУ [1]), Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 [10], Закон України № 2469-VIII [9], Європейської конвенції 1950 року [11].

Під час проведення дослідження використано спеціальні та загальнонаукові методи. Окрему увагу приділено юридичному методу дослідження. При розкритті теми також використані метод порівняння, узагальнення, системний метод, метод аналізу, структурно-функціональний метод, опису та історичний метод.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-правове дослідження процесуальних аспектів підготовки справи до судового розгляду. Основним завданням є вивчення зарубіжної та вітчизняної теоретико-правової наукової джерельної бази та внесення пропозицій та рекомендацій, щодо підготовки справи до судового розгляду, в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні досудовий розгляд справ займає особливе та важливе місце. Звичайно існує

велика кількість прогалин в законодавстві, адже нормотворча діяльність країни не пристосована до воєнного часу. Багато судів були змушені змінити своє місце знаходження, а це ускладнює підготовку судового процесу. Війна внесла свої корективи і в судову систему. Головним стало піклуватися про безпеку населення і в процесуальній сфері.

Дослідник О. Дзьобан стверджує, що держава зобов'язана забезпечити безпечні умови для свого населення [14, с. 15]. Чижев Д. також наголошує на важливості на вищому рівні гарантувати безпеку кожному [13, с. 101]. Звідси випливає те, що до судовий розгляд справ не має порушувати безпеку людей. Держава повинна урегулювати це питання таким чином, щоб робота до судового провадження враховувала всі негативні фактори та гарантувала безпеку населенню.

Н. Поліщук здійснює загальний аналіз складових процесуального провадження [16, с. 15]. Особливе місце займає підготовка справи до судового розгляду.

Підготовка справи в суді повинна відповідати національним кодексам, основному закону Конституції України та міжнародним нормативно-правовим актам. Важливою є Європейська конвенція [11], яка регулює охорону та гарантує захист людських прав та свобод.

Х. Джавадов проводить дослідження нормативного впливу на підготовче провадження до ознайомлення зі справою в суді. Вчений аналізує позовну заяву та папери, які мають змагальний характер. Науковець вивчає контакт суду з учасниками судового провадження, але вказує, що на законодавчому рівні результат невідомий. Основними діями є інформування сторін про майбутній розгляд справи. Х. Джавадов наголошує сторони мають право на одержання копії заяви щодо позову до суду. Вчений вказує на необхідність дотримання строків та підтримку форми інформування щодо позицій сторін. Науковець аналізує процесуальне право та наслідки, які відбуваються у разі невиконання необхідних дій [2]. О. І. Izarova проводить дослідження щодо відповідача та забезпечення йому права на захист [16, с. 50].

О. V. Horetsky, провівши аналіз термінології, порівнює поняття «судовий захист» та «захист права». Вчений вважає, що «захист права» поняття більш ширше, за ним громадяни звертаються для результату захищеності своїх прав та взагалі усуненню порушень [15, с. 117]. Вважаємо, що думка науковця є доречною та потребує подальших досліджень.

Т. І. Shinkar проводить вивчення основних способів урегулювання спорів за межами суду. Він аналізує арбітраж, медіацію та переговори. Вчений наголошує, що у світі є практика застосування приватних судів, де арбітр допомагає сторонам знайти компроміс та досудово врегулювати спір [17, с. 220]. Вважаємо, що медіація на стадії до судового розгляду є дуже важливою. Можливо доречним би було пропонувати послуги медіації на початку розгляду справи у судовому засіданні. Це вирішило б безліч конфліктів, був би знайдений компроміс та справи не затягувались би на багато років вперед. Пропозицією є зробити послугу медіації обов'язковою у досудовому розгляді справи.

Доречно виокремити основні принципи досудового провадження, аналізуючи праці вченого Г. М. Мамки, який досліджував категорію справедливості [6, с. 123], та Н. Оніщенко, який аналізував ще і свободу [8, с. 57]. Основними авторськими принципами процесуального права у підготовці справи до судового розгляду є законність, верховенство права, відкритість, свобода, гласність, справедливність, рівність, гарантованість.

Дуже важливим є Закон нашої держави № 1402-VIII, який відповідає Конституції від 02.06.2016 та регулює процесуальне право [10]. Його важливість є у регулюванні роботи судової системи. Але, вважаємо, що у зв'язку зі збройною агресією росії по території нашої держави, було б доречно нормотворцям підкорегувати його під воєнний час. Можливо доречно було б щомісячно досліджувати досвід зарубіжних країн та вносити позитивні напрямки в практичну діяльність.

Слушно зазначити, що процесуальними кодексами (КАСУ [3], ПКУ [5], ЦПКУ [12], ГПКУ [1]) регулюються процесуальні аспекти підготовки справи до судового розгляду. Вважаємо, що у процесуальних кодексах повинна бути закріплена процедура медіації. В кожному окремому провадженні є свої особливості, але для всіх галузей нормативного охоплення основною підставою є звернення до суду.

Науковець Т. Б. Сенік наголошує, що справи у суді можуть відкладатися. Робота судів ґрунтується на процесуальних нормативно-правових актах. Особливе значення необхідно приділяти підготовці судових засідань, адже дуже часто порушуються терміни та права людей взагалі [5, с. 414].

Дуже часто сторони намагаються затягувати розгляд справ у суді. Це є глобальною проблемою, яка може вирішитись тільки внаслідок законодавчого урегулювання. Було б доречно привести нормативно-правову базу

у відповідність до умов сучасності в Україні, а саме воєнного стану. З цього питання актуальною є робота з міжнародними країнами та обмін досвідом між фахівцями.

Варто підкреслити, що проаналізувавши теоретико-правову джерельну базу, було б доречними запропонувати авторську методику покращення процесуальних аспектів до судового розгляду справ, у період воєнного часу (табл. 1).

Таблиця 1
Методика покращення процесуальних аспектів досудового розгляду справ у період воєнного часу

№ з/п	Пропозиція	Результат
1	Досудове урегулювання спорів. (Пропозиція урегулювання судових спорів шляхом медіації.) Доречним є інформування при поданні судової заяви.	Це покращить обізнаність сторін, дасть змогу знаходити компроміс поза судовим засіданням та уникати затягувань судових процесів
2	Ведення статистичної роботи щодо відмови від позову на стадії підготовки	Аналіз та виявлення факторів та причин щодо уникнення заходів захисту та знаходження шляхів вирішення проблемних аспектів.
3	Законодавча та практична робота щодо приведення у відповідність досудовий розгляд справ до умов сучасності	Поліпшить реалізацію людських прав, адже держава має піклуватися про населення.
4	Запозичення та обмін міжнародним досвідом	Виявлення позитивних тенденцій процесуального права, дасть змогу уникнути прогалин у нормотворчості.
5	Проведення анкетування учасників до судового процесу щодо ефективності та добросовісності судових працівників.	Покращить роботу суду щодо прийому необхідних документів та захисту від порушень людських прав.
6.	Анкетування працівників суду щодо переваг та недоліків в роботі щодо підготовчого провадження.	Аналіз недоліків до судового розгляду справ та знаходження шляхів їх вирішення.

Джерело: авторська розробка на основі аналізу теоретико-правових матеріалів.

Доречно зазначити, що авторська методика покращення процесуальних аспектів досудового розгляду справ у період воєнного часу потребує подальшого вивчення та аналізу. Зазначений матеріал є актуальним сьогодні на глобальному рівні. В нашій державі зазначена авторська пропозиція потребує окремої уваги.

Провівши вивчення теоретичного матеріалу, вважаємо, що необхідно знаходити шляхи вирішення проблемних аспектів підготовки справи до судового розгляду.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті теоретико-правового дослідження, проаналізовано джерельну базу та внесена авторська пропозиція щодо класифікації принципів процесуального права у підготовці справи до судового розгляду. Пропонується виокремити наступні: рівність, законність, верховенство права, від-

критість, свобода, гласність, справедливість, гарантованість. Зазначена думка потребує подальшого дослідження.

Запропонована авторська методика покращення процесуальних аспектів до судового розгляду справ, у період воєнного часу. Вказано на важливість медіації, як процедури до судового вирішення спорів та її необхідності закріплення в процесуальних кодексах.

Теоретичне та нормативно-правове дослідження досудового розгляду справи, відкриває можливість виявити нагальні проблемні аспекти та вирішити їх, знайшовши основні, сприятливі шляхи, врахувавши зовнішні та внутрішні ризики. Важливим є вивчення зарубіжного досвіду та впровадження позитивних аспектів в національну практику. Також пропозицією є обмін процесуального досвіду між фахівцями міжнародних країн.

Література:

1. Господарсько процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991, № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Джавадов Х. Деякі проблемні аспекти підготовки цивільних справ до судового розгляду. *Часопис Київського університету права*. 2021, (1), С. 159–163. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.29>
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005, 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
4. Конституція України від 26 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012, №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Мамка Г. М. Справедливість як категорія та засада кримінального провадження *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. Ужгород: «Гельветика», 2018. Т. 2. Вип. 48. С. 120–123. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34432/1/%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%94%D0%98.pdf>
7. Сенік Т. Б. Підстави для відкладання судового розгляду у кримінальному провадженні: класифікація та проблеми правозастосування. *Юридичний бюлетень*. 2018. № 8. С. 405–415.
8. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 132 с.
9. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
10. Про судоустрій і статус суддів № 1402-VIII від 02.06.2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
11. Про права людини (Конвенція). 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
12. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004, №1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
13. Chyzhov D. Organizational and legal support of human rights and freedoms in the national security of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2021. 7, 98–103. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/7/16.pdf>.
14. Dzioban O. P., Zhdanenko S. B. Prava liudyny i natsionalna bezpeka: filosofsko-pravovi aspekty vzaiemovv'язku. *Human rights and national security: philosophical and legal aspects of the relationship*, 2020. 9–22.
15. Horetsky O. V. Conciliation procedures in civil proceedings: thesis.... candidate law of science Kyiv, 2019. 117–118.
16. Izarova O. I. Ensuring the right of the defendant to organize a defense. *Law and society*. 2016. No. 2. P. 49–54.
17. Shinkar T. I. The essence of reconciliation procedures in the system of alternative resolution of legal conflicts (disputes). *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 2017. 876, 219–226. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13220/219-226.pdf>.

18. Polishchuk N. Proceedings in the case of pre-trial proceedings in the civil process of Ukraine: comparison with foreign experience. *Entrepreneurship, economy, law*. 2016. No. 5. P. 14–18.

References:

1. Hospodars'ko protsesual'nyy kodeks Ukrayiny vid 6 lystopada 1991, № 1798-XII [Economic Procedure Code of Ukraine (Law of Ukraine). №. 1798-XII, dated November 6, 1991]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
2. Javadov, H. (2021). Deyaki problemni aspekty pidhotovky tsyvil'nykh sprav do sudovoho roz'hlyadu [Some problematic aspects of preparing civil cases for trial]. *Chasopys Kyiv's'koho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, (1), 159–163. Retrieved from: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.29> [in Ukrainian].
3. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny vid 6 lypnya 2005, 2747-IV [Administrative Judicial Code of Ukraine (Law of Ukraine). № 2747-IV, dated July 6, 2005]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> [in Ukrainian].
4. Konstytutsiya Ukrayiny vid 26 chervnya 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 26, 1996]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny vid 13 kvitnya 2012, № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012, No. 4651-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
6. Mamka, G. M. (2018). Spravedlyvist' yak katehoriya ta zasada kryminal'noho provadzhennya [Justice as a category and basis of criminal proceedings]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho universytetu: seriya: Pravo – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University: series: Law*, Uzhhorod: «Hel'vetyka» – Uzhgorod: "Helvetica". 2.48. 120-123. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34432/1/%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%20%D0%97%D0%90%D0%A1%D0%90%D0%94%D0%98.pdf> [in Ukrainian].
7. Senyk, T. B. (2018). Pidstavy dlya vidkladannya sudovoho roz'hlyadu u kryminal'nomu provadzhenni: klasyfikatsiya ta problemy pravozastosuvannya [Reasons for postponement of trial in criminal proceedings: classification and problems of law enforcement]. *Yurydychnyy byuleten' – Legal bulletin*. 8. 405–415 [in Ukrainian].
8. Onishchenko, N. M. (2002). Pravova systema i derzhava v Ukrayini [Legal system and state in Ukraine]. *In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny – Institute of State and Law named after V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine*, 132 [in Ukrainian].
9. Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny. Zakon Ukrayiny № 2469-VIII vid 21.06.2018 [On the national security of Ukraine. (Law of Ukraine). No. 2469-VIII dated March 31, 2023]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
10. Pro sudoustriy i status suddiv № 1402-VIII vid 02.06.2016 [On the judiciary and the status of judges No. 1402-VIII of 02.06.2016]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
11. Pro prava lyudyny (Konventsiya) (1950). [European Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
12. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny vid 18 bereznya 2004, № 1618-IV [Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004, No. 1618-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
13. Chyzhov, D. (2021). Organizational and legal support of human rights and freedoms in the national security of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 7, 98–103. Retrieved from: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/7/16.pdf> [in English].
14. Dzioban, O. P., Zhdanenko, S.B. (2020). Prava liudyny i natsionalna bezpeka: filosofsko-pravovi aspekty vzaïmozv'язku. *Human rights and national security: philosophical and legal aspects of the relationship*, 9–22. [in English].
15. Horetsky, O. V. Conciliation procedures in civil proceedings: thesis.... candidate law of science. Kyiv, 2019. 117–118. [in English].
16. Izarova O. I. (2016). Ensuring the right of the defendant to organize a defense. *Law and society*. No. 2. P. 49–54. [in English].
17. Shinkar T. I. (2017). The essence of reconciliation procedures in the system of alternative resolution of legal conflicts (disputes). *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 876, 219–226. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13220/219-226.pdf> [in English].
18. Polishchuk, N. (2016). Proceedings in the case of pre-trial proceedings in the civil process of Ukraine: comparison with foreign experience. *Entrepreneurship, economy, law*. No. 5. P. 14–18 [in English].

УДК 342.6(045)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.6>**Володимир ЗАРОСИЛО**

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна
Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0001-6935-5449

Владислав ЧАЛЧИНСЬКИЙ

аспірант Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, старший викладач
Української військово-медичної академії, вул. Князів Острозьких, 45/1, корпус 33, м. Київ, 01015

ORCID: 0009-0004-6318-4318

Сергій РИБЧЕНКО

старший викладач, Українська військово-медична академія, вул. Князів Острозьких, 45/1, корпус 33,
м. Київ, 01015

ORCID: 0009-0007-6058-0835

Volodymyr ZAROSYLO

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities
of the Educational-Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, PJSC "Higher
education institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str., Kyiv,
Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0001-6935-5449

Vladyslav CHALYNSKYI

PhD student at the V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of
Ukraine Senior Lecturer at the Ukrainian Military Medical Academy, 45/1, Knyaziv Ostrozkykh Str.,
building 33, Kyiv, 01015

ORCID: 0009-0004-6318-4318

Serhii RYBCHENKO

Senior Lecturer at the Ukrainian Military Medical Academy, 45/1, Knyaziv Ostrozkykh Str., building 33,
Kyiv, 01015

ORCID: 0009-0007-6058-0835

**ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ: НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ
ВВЕДЕННЯ, ОСНОВНІ ЦІЛІ, МЕТА ТА ПРОБЛЕМИ****ELECTRONIC GOVERNMENT: DIRECTIONS AND WAYS OF
IMPLEMENTATION, MAIN GOALS, PURPOSE AND PROBLEMS**

У статті розглядаються питання розвитку та впровадження електронного урядування в Україні, а також висвітлено основні цілі, шляхи реалізації та проблемні питання. Проаналізовано основні етапи становлення е-урядування починаючи з 2011 року, серед яких виокремлено п'ять основних.

Закцентовано увагу на поступальному розвитку електронного урядування та зазначено, що на сучасному етапі розвитку держави більшість із зазначених етапів пройдено, однак все-таки необхідно звернути увагу на окремі аспекти, які знижують ефективність застосування електронного урядування.

Серед ключових проблем, що гальмують реалізацію електронного урядування загалом та поширення електронних послуг в Україні, зокрема виділяють такі фактори: недостатня забезпеченість населення гаджетами, слабе покриття інтернетом окремих територій, шахрайство в мережі, низький рівень володіння цифровими навичками серед населення, зокрема щодо вразливих груп.

Сформульовано пропозиції щодо подолання цих перешкод, зокрема через використання таких інструментів: поширення комп'ютерної грамотності серед різних груп населення, залучення ЗМІ до інформаційних кампаній, комп'ютеризація освітніх закладів тощо.

Окреслено перспективи подальших дослідження, які полягають у комплексному аналізі проблем та перешкод у реалізації електронного урядування в Україні, розробці рекомендацій щодо вдосконалення наявних електронних сервісів в Україні та вивчення шляхів подолання кіберзлочинності та захисту персональних даних.

Ключові слова: електронне урядування, електронні послуги, інформаційні технології, державне управління, інтернет, портали, послуги онлайн, безпека даних, громадяни, реформа.

The article examines the issues of development and implementation of e-government in Ukraine, and also highlights the main goals, ways of implementation, and problematic issues. The main stages of the formation of e-government since 2011 have been analyzed, among which five main ones have been singled out.

Attention is focused on the progressive development of electronic governance and it is noted that at the current stage of the state's development, most of the specified stages have been passed, however, it is still necessary to pay attention to certain aspects that reduce the effectiveness of the use of electronic governance.

Among the key problems inhibiting the implementation of e-government in general and the spread of electronic services in Ukraine, the following factors are particularly highlighted: insufficient provision of the population with gadgets, weak Internet coverage of certain territories, fraud on the network, low level of possession of digital skills among the population⁶, in particular with regard to phrasal groups.

Suggestions for overcoming these obstacles have been formulated, in particular through the use of such tools: the spread of computer literacy among various population groups, the involvement of mass media in information campaigns, the computerization of educational institutions, etc.

Prospects for further research are outlined, which consist in a comprehensive analysis of problems and obstacles in the implementation of e-government in Ukraine, the development of recommendations for improving existing electronic services in Ukraine, and studying ways to overcome cybercrime and protect personal data.

Key words: e-government, e-services, information technology, public administration, internet, portals, online services, data security, citizens, reform.

Постановка проблеми. В Україні, як і в більшості цивілізованих країн світу, досить швидкими темпами розвивається т. зв. електронне урядування. На сьогодні в «Дії», яка є головним електронним сервісом для українців, уже нараховується понад 80 послуг. Крім того, кількість послуг поступово зростає і поширюється. Водночас існує чимало проблем, які певною мірою гальмують розвиток електронних послуг та електронного урядування. Зазначені проблеми значною мірою не розглядалися в науковій літературі, але вони є суттєвими і їх вирішення може сприяти більш активному впровадженню електронного урядування.

Стаття спрямована на виявлення проблем, які виникають у впровадженні електронного самоврядування, та розробці окремих шляхів їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про визначення електронного уряду постало наприкінці ХХ століття. Виникненню такого напрямку державного управління сприяли насамперед розвиток інформаційних технологій. Крім того, до причин виникнення проєктів електронного урядування, за даними окремих дослідників, можна віднести наступні:

- зменшення витрат на утримання державного апарату;
- зменшення контактів чиновників з громадянами і, відповідно, зменшення ризиків корупційних діянь;
- пришвидшення вирішення окремих питань, які можуть бути вирішені за досить короткий період часу порівняно з їх вирішенням у паперовому вигляді;
- певною мірою прозорість роботи урядів, так як процедура прийняття рішень стає відомою для громадян;

– введення певних аспектів громадського контролю за діяльністю чиновників;

– надання різноманітних послуг громадянам у зручний для них час тощо [1].

На сьогодні як в Україні, так і в більшості розвинених країн світу вже запроваджено низку електронних послуг, які використовуються в системі державного управління.

Працівниками Національної академії державного управління було підготовлено досить цікавий аналіз, як і де застосовуються різні форми електронного урядування [2]. Загальний висновок проведеного дослідження показує, що в більшості країн електронне урядування досить ефективно застосовується і, відповідно, сприяє покращенню діяльності державних установ.

В українській науковій літературі та дослідженнях є чимало публікацій, які присвячені електронному урядуванню. Зокрема, М. В. Болдуєв, О. В. Болдуєва, які розглядали перспективи запровадження електронного урядування, підкреслювали, що таке впровадження є насамперед дуже складним, адже воно вимагатиме скоординованих спільних дій усіх суб'єктів публічного управління. Крім того, існують і технічні проблеми, зокрема щодо забезпечення якості, а також швидкості передавання даних, захисту тієї інформації, що передається та т. ін. [3].

Низка науковців зазначають, що електронне урядування стає одним з нових видів правового регулювання у суспільстві [4], тобто поряд з правом, яке визначається як головний елемент регулювання відносин у суспільстві [5], електронне урядування може стати регулятором.

Інші дослідники пропонують визначати сутність електронного урядування на трьох рівнях: концептуальному, процесному і технічному [6].

При цьому концептуально електронне урядування визначається як інноваційна модель політико-адміністративного управління. Водночас воно може розглядатися як нова форма організації діяльності загалом органів публічної влади.

Процесний рівень – це, на думку фахівців, сукупність тих функціональних можливостей, які можуть використовуватися державою за допомогою різних комп'ютерних технологій.

Технічний рівень складають сукупність тих інформаційних систем, різноманітних комплексів, а також засобів зв'язку, баз даних, різноманітних каналів передачі інформації тощо, які використовуються в процесі запровадження електронного урядування [6].

Існують й інші підходи до визначення електронного урядування, які висвітлювалися не тільки вченими України, а й іноземними дослідниками [7; 8].

Мета статті – визначити проблеми впровадження електронного урядування в Україні, які стосуються не тільки технологічних інформаційних та інших проблем, а й практичного використання самого процесу електронного урядування.

Виклад основного матеріалу. Початком розгляду питання електронного урядування в Україні можна вважати 2011 рік, коли за пропозицією Київської міської адміністрації було укладено меморандум з компанією Microsoft про те, щоб запустити окремі напрями електронного уряду для Києва [9].

У подальшому зазначена ініціатива знайшла підтримку і в урядових колах. А у 2015 році до цієї системи приєдналися інші обласні центри, такі як Львів та інші. До того ж у 2015 році було внесено зміни до Закону України «Про звернення громадян» [10] та було прийнято відповідний закон, який визначив поняття електронного звернення та електронної петиції [11].

Тобто, починаючи з 2015 року, в Україні в більшості міст було введено низку електронних послуг, які здебільшого стосувалися питань взаємодії громадян з чиновниками.

Згодом Кабінет Міністрів України у 2017 році прийняв розпорядження «Про схвалення концепції розвитку електронного урядування в Україні» [12], де було визначено основні принципи введення електронного урядування, а саме:

- можливість надання послуг 24 години на добу;

- простота у застосуванні, тобто не тільки спеціалісти мають використовувати зазначені послуги, а й пересічні громадяни;

- створення системи єдиних технічних стандартів для використання;

- основні напрями діяльності мають бути спрямовані на забезпечення безпеки та конфіденційності при наданні послуг;

- вираховування думки громадськості при введенні тих чи інших видів адміністративних та інших послуг.

Крім того, було запропоновано декілька основних етапів запровадження електронного урядування. Вони склалися з таких кроків:

- перший етап передбачав створення відповідних сайтів міністерств та окремих відомств, які повинні були включати інформацію про їхню діяльність. Такі сайти міністерства розробляють самостійно, вони не підтримуються централізовано і, крім того, вони не становлять єдиний портал;

- другий етап має передбачати перші елементи налагодження взаємодії громадян та міністерств і відомств, тобто направлення окремих запитів та одержання відповідей для громадян, одержання окремих зразків деяких довідок і форм, які використовуються у роботі міністерств тощо; крім того, на сайтах мають публікуватися новини щодо діяльності різноманітних державних органів;

- на третьому етапі має відбуватися чітка система інтерактивності, тобто здійснюються різноманітні операції, надаються послуги в режимі онлайн, наприклад, сплата штрафів, продовження дії дозволів та ліцензій тощо. Тобто конкретизація діяльності електронного правління вже полягає не так в інформуванні, як в обслуговуванні, а саме – в наданні послуг. На цьому етапі вже задіюються спеціальні сайти не тільки для центральних органів державної влади, але й більшості міських, а в окремих випадках також і районних органів влади;

- четвертий етап передбачав створення об'єднаних порталів міністерств і різних відомств з метою здійснення різних послуг, для яких раніше було потрібно лише звернення безпосередньо в будь-який державний орган. Наступними кроками стали такі послуги, як реєстрація підприємств, здійснення платежів та т. ін.;

- п'ятий етап передбачав розробку та впровадження єдиної системи державного управління, побудованої на основі уніфікованих стандартів. Досягнення цієї мети передбачало також створення єдиного урядового порталу для забезпечення різноманітних послуг громадянам та підприємцям. Додатково розглядалася можливість впровадження єдиної системи голосування на виборах з метою запобігання різним порушенням правил та надання чіткості та ефективності цьому процесу.

Слід акцентувати, що на сучасному етапі розвитку держави більшість із зазначених етапів пройдено, однак все-таки необхідно звернути увагу на окремі аспекти, які знижують ефективність застосування електронного урядування. До них відносяться наступні:

- населення України складається з осіб, вік яких понад 50 і більше років, і питання використання ними мобільних телефонів та інших гаджетів для отримання послуг є певною мірою проблематичним;

- вартість мобільних телефонів та комп'ютерної техніки, особливо в період військової агресії російської федерації;

- проблеми забезпечення прийому мережі «Інтернет» в окремих регіонах України. На сьогодні вже багато зроблено щодо охоплення постійним електронним зв'язком більшості території України, однак усе ж існують випадки пошкодження обладнання та виходу його з ладу;

- наявність різнотипних шахраїв, які, користуючись недосвідченістю та технічною неосвіченістю громадян, здійснюють викрадення коштів, викрадення особистих даних та інших даних, які можуть бути використані в подальшому для вчинення шахрайських дій.

Висновки. З метою підвищення рівня використання електронного урядування в Україні доцільними є такі кроки:

- активне вивчення досвіду іноземних країн та його використання у сфері створення

відповідних сайтів та баз даних для користування як громадянами, так і представниками бізнесу;

- вивчення системи забезпечення населення мобільними телефонами та комп'ютерною технікою і розроблення відповідних урядових програм щодо охоплення більшої частини населення з метою активної участі в процесах урядування;

- планування і проведення відповідного навчання для осіб старшого віку з метою підвищення ефективності використання ними гаджетів та отримання необхідної інформації і послуг;

- активне залучення до навчання засобів масової інформації, особливо телебачення, адже його поширення в Україні є значним і тому воно може бути ефективним для реалізації поставленої мети;

- вирішення проблем щодо комп'ютеризації шкіл та інших закладів освіти, адже учні та студенти також повинні вдосконалювати свої знання у сфері електронного урядування.

Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному аналізі проблем та перешкод у реалізації електронного урядування в Україні, у розробці рекомендацій щодо вдосконалення наявних електронних сервісів в Україні та вивчення шляхів подолання кіберзлочинності та захисту персональних даних.

Література:

1. Адресова О. М. Електронне урядування: теорія і практика: навчальний посібник для студентів спеціальності 8.03020401 «Міжнародна інформація». Київ: Товариство «Авега», 2015. 230 с.
2. Синицький К., Олійник Я. та ін. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід: методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретико-методологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування». URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronnogo-uryaduvannya_zarubizhnij-dosvid.pdf.
3. Болдуев М. В., Болдуєва О. В. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в публічному управлінні в Україні. *Публічне управління та адміністрування*. 2020. № 3. С. 118–125.
4. Костенко І. В. Основні принципи електронного урядування. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 117–121.
5. Медвідь Ф. М., Мельниченко Я. Б., Твердохліб А. І. Право як ефективний регулятор суспільних відносин в контексті завдань правової освіти. *Будівельне право: проблеми теорії і практики*: зб. наук. праць: в 2 ч. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ; Тернопіль: Бескиди, 2019. Ч. 1. Третя наук. практ. конф., Київ, 4 грудня 2019 р. С. 100–109.
6. Жекало Г. І., Заяць М. Я., Вакун О. В. Сутність та зміст електронного урядування. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 08.2020. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=8&w=G.+I.+Жекало>.
7. Norm D. Government Research. Policy and Management New York. *IGI Publishing*. 2007. P. 23–30.
8. Garson D. Public Information Technology and E-Governance Managing the Virtual State. Jones and Bartlett Publishers, 2006. P. 125–132.
9. Електронне урядування в Україні – історія створення. URL: <https://www.imena.ua/blog/e-government-longread/>.
10. «Про звернення громадян» Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 47. Ст. 256.
11. Закон України від 2 липня 2015 року № 577-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 35. Ст. 341.

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 року № 649. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>.

References:

1. Adreeva, O. M. (2015). Elektronne uriaduvannia: teoriia i praktyka: navchalnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti 8.03020401 «Mizhnarodna informatsiia» [E-governance: theory and practice: a textbook for students of specialty 8.03020401 «International Information»]. Kyiv: Avega Publishing House, 230 p.
2. Synitskyi, K., Oliynyk, Y. et al. Krashchi praktyky vprovadzhennia elektronnoho uriaduvannia: zarubizhnyi dosvid: metodychni materialy do navchalnoi dystsypliny: «Teoretyko-metodolohichni, orhanizatsiini ta instytutsiini osnovy elektronnoho uriaduvannia» [Best practices of e-government implementation: foreign experience: methodological materials for the discipline: «Theoretical and methodological, organizational and institutional foundations of e-government»]. Retrieved from: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennia-elektronnoho-uryaduvannia_zarubizhnij-dosvid.pdf.
3. Bolduev, M. V., Boldueva, O. V. (2020). Stan ta perspektyvy rozvytku elektronnoho uriaduvannia v publichnomu upravlinni v Ukraini [The state and prospects of e-government development in public administration in Ukraine]. *Public management and administration*. No 3. P. 118–125.
4. Kostenko, I. V. (2019). Osnovni pryntsypy elektronnoho uriaduvannia [Basic principles of e-government]. *Journal of Kyiv University of Law*. № 4. P. 117–121.
5. Medvid, F. M., Melnychenko, Y. B., Tverdokhlib, A. I. (2019). Pravo yak efektyvnyi rehuliator suspilnykh vidnosyn v konteksti zavdan pravovoi osvity [Law as an effective regulator of social relations in the context of legal education]. *Construction law: problems of theory and practice: a collection of scientific works: in 2 parts / Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture*. Kyiv; Ternopil: Beskydy, Part 1. Third Scientific and Practical Conference, Kyiv, December 4, 2019. P. 100–109.
6. Zhekalo, G. I., Zayats, M. Y., Vakun, O. V. (2020). Sutnist ta zmist elektronnoho uriaduvannia [The essence and content of e-government]. *Electronic journal «Public Administration: Improvement and Development»*. 08. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=8&w=G.+I.+Zhekalo>.
7. Norm, D. (2007). Government Research. Policy and Management New York. *IGI Publishing*. P. 23–30.
8. Garson, D. (2006). Public Information Technology and E-Governance Managing the Virtual State. Jones and Bartlett Publishers, P. 125–132.
9. Elektronne uriaduvannia v Ukraini – istoriia stvorennia [E-governance in Ukraine – the history of creation]. Retrieved from: <https://www.imena.ua/blog/e-government-longread/>.
10. «On Citizens' Appeals» Law of Ukraine of October 2, 1996, No. 393/96-BP. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VRU). 1996. No 47. Art. 256.
11. Law of Ukraine of July 2, 2015, No. 577-VIII «On Amendments to the Law of Ukraine «On Citizens' Appeals» regarding Electronic Appeals and Electronic Petitions». Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR). 2015. No 35. Art. 341.
12. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the Concept of E-Governance Development in Ukraine» of September 20, 2017, No. 649. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124>.

УДК 351.86:005.21(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.7>**Сергій КРИВОШЛИКОВ**

кандидат технічних наук, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», доцент кафедри національної безпеки Інституту безпеки, м. Київ, Україна

ORCID: 0009-0008-5494-8880

Олександр ТЕРЕЩУК

доктор юридичних наук, професор, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», завідувач кафедри національної безпеки Інституту безпеки, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-7469-0620

Serhii KRYVOSHLYKOV

PhD in Engineering, PJSC "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management" Senior Lecturer at the Department of National Security of the Institute of Security, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0008-5494-8880

Oleksandr TERESHCHUK

Doctor of Law, Professor, PJSC "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management", Head of the Department of National Security of the Institute of Security, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7469-0620

МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: АПРОКСИМАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

METHODOLOGY FOR PROVIDING STRATEGIC PLANNING OF NATIONAL SECURITY IN UKRAINE: APPROXIMATION OF FOREIGN EXPERIENCE

Статтю присвячено пошуку раціональних підходів до формування ефективних методів планування національної безпеки України, з урахуванням провідного зарубіжного досвіду.

Проведено компаративне дослідження особливостей адміністративного регулювання планування національної безпеки, у якості бази якого авторами було обрано Велику Британію та США. Компаративне дослідження виявляє різноманітність методологій у сфері стратегічного управління, які застосовуються у двох ведучих державах світу, варіюючи від детально регламентованої адміністративно-юридичної структури до більш гнучкої та консультативної моделі, яка не має чітких законодавчих рамок. Попри відмінності в підходах до імплементації механізмів управління та в очевидну диверсифікацію структури стратегічних документів, фундаментальні принципи розробки стратегічного планування залишаються однаковими. Ключовим елементом стратегічного планування в цих націях є культурна специфіка розвитку відповідних систем, що була сформована протягом тривалого часу.

Наголошено на доцільності, з огляду на відсутність в Україні власного історичного досвіду у сфері стратегічного управління та планування в контексті Національної безпеки, аналізу трьох альтернативних стратегій оптимізації національної адміністративної основи: у межах першого методу адміністративно-юридична основа для стратегічного планування розробляється та імплементується у сферу стратегічного управління в інтегральному форматі; в контексті другого методу відбувається створення адміністративно-правового фундаменту, який забезпечує лише часткову регуляцію відповідної системи; третій підхід передбачає конструювання адміністративно-правової бази, яка не встановлює юридичні рамки для універсальної системи стратегічного планування.

Акцентовано увагу на потребі аналізу проблематики та перспектив розвитку пов'язаних секторів, які є критично важливими для ефективного формування стратегічного планування в аспекті національної безпеки, включаючи сфери освіти, наукових досліджень, інформаційного середовища та загальнодержавної політики.

Ключові слова: національна безпека, планування національної безпеки, адміністративно-правове забезпечення, стратегія національної безпеки; компаративістика, Велика Британія; США, зарубіжний досвід; законодавство.

The article is devoted to the search for rational approaches to the formation of administrative and legal support for planning the national security of Ukraine, taking into account the leading foreign experience.

A comparative study of the peculiarities of the administrative and legal regulation of national security planning was conducted, the authors of which chose Great Britain and the USA as the basis. The comparative study reveals

a variety of methodologies in the field of strategic management, which are used in the two leading states of the world, varying from a detailed administrative-legal structure to a more flexible and consultative model that does not have a clear legislative framework. Despite the differences in approaches to the implementation of management mechanisms and the obvious diversification of the structure of strategic documents, the fundamental principles of strategic planning remain the same. A key element of strategic planning in these nations is the cultural specificity of the development of the respective systems, which was formed over a long period of time.

The expediency of analyzing three alternative strategies for optimizing the national administrative and legal framework is emphasized, given the lack of Ukraine's own historical experience in the field of strategic management and planning in the context of national security: within the first method, the administrative and legal framework for strategic planning is developed and implemented in the field of strategic management in an integrated format; in the context of the second method, an administrative-legal foundation is created, which provides only partial regulation of the corresponding system; the third approach involves the construction of an administrative and legal framework that does not establish a legal framework for a universal system of strategic planning.

Attention is focused on the need to analyze the problems and development prospects of related sectors, which are critically important for the effective formation of strategic planning in the aspect of national security, including the spheres of education, scientific research, information environment and national policy.

Key words: national security, national security planning, administrative and legal support, national security strategy, comparative studies, United Kingdom; USA, foreign experience; legislation.

Обґрунтування актуальності теми дослідження. Інтеграція Сил оборони України до НАТО висуває нові вимоги до проведення процедур управління ресурсами у сфері Національної безпеки та оборони. Одним із вагомих факторів у даному контексті є досягнення взаємосумісності процедур планування. Стратегічне планування Національної безпеки є загальноприйнятою нормою управління, яка застосовується країнами Євросоюзу і НАТО, а також запроваджується новими країнами-членами. При цьому, ключовою складовою системи стратегічного планування є її механізми забезпечення, у зв'язку з чим постає питання пошуку оптимального алгоритму практичної реалізації такого процесу забезпечення.

Своєю чергою, вироблення кроків щодо механізмів забезпечення стратегічного планування Національної безпеки України, вимагає попереднього аналізу адміністративно-правової бази такого ж стратегічного планування Великої Британії і США, адже ці країни мають сформовану сферу управління сектором безпеки із багаторічним досвідом. Причиною вибору цих країн, як зразкових, слугують також притаманні їм підходи щодо побудови адміністративної бази системи стратегічного планування, що дозволяють дослідити механізми управління цих країн у зазначеній галузі. А окремим фактором доречності такого вибору є те, що вони є не просто членами, а й фундаторами НАТО.

Метою дослідження є узагальнення досвіду механізмів адміністративного забезпечення стратегічного планування національної безпеки у Великобританії та США, в контексті перспектив його апроксимації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз особливостей механізмів забезпечення стратегічного планування національної безпеки

у наших партнерів доречно розпочати з Великобританії. Згідно з багатовіковими традиціями використання прецедентного права, **стратегічне планування у Великій Британії** ускладнюється тим, що центральна влада не має широких повноважень для здійснення управління стратегічним плануванням по всій вертикалі органів виконавчої влади. Принцип, за яким уряд передає свої повноваження місцевим органам, визначає ієрархію документів стратегічного планування країни.

Правовою основою здійснення процесу стратегічного планування на загальнодержавному рівні існує «Закон про планування та обов'язкове придбання», ухвалений парламентом Великої Британії у квітні 2004 року [1; 2]. Проте цей документ регламентує політику уряду у побудові системи стратегічного планування лише на регіональному та місцевому рівнях.

Велика кількість стратегічно-планувальних документів нижчого рівня (провінцій Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії) [3–8] мають загальні тенденції щодо: підсилення місцевого розвитку, як центральної ідеї системи планування; забезпечення цілісності стратегічного планування через просторове планування; підвищення здатності системи приносити сталі досягнення; підзвітність та прозорість системи стратегічного планування.

Документом, який визначає політику Великої Британії у Національній безпеці, є «Стратегічний оборонний огляд» [9], базовий варіант якого було розроблено ще у 1998 році, після чергової зміни уряду країни [10].

Похідними критеріями для вироблення Стратегічного оборонного огляду стали положення передвиборчої програми тогочасного уряду [11]. Характерно, що головним моментом його створення було поєднання огляду з принципами зовнішньої політики країни.

Наприклад, у частині першій Стратегічного оборонного огляду було внесено дані Міністерства оборони спільно з Агентством закордонних справ та з питань Співдружності.

Стратегічний оборонний огляд складається з кількох розділів: «Стратегічний підхід до оборони», «Пріоритети безпеки у світі, що змінюється», «Оборонні місії та завдання», «Стримування шляхом залякування та роззброєння», «Витрати», «Майбутній обрис збройних сил», «Політика, що служить народу», «Рациональні закупівлі», «Оборонна підтримка для XXI століття», «Ресурси», «Сучасні збройні сили для сучасного світу», «Додатки» [10]. Кожен з них присвячений відповідній складовій національної безпеки.

Стратегічне планування у США є найбільш структурованим, з чітко визначеними функціями системи. На центральному рівні новообраний президент затверджує «Стратегію національної безпеки США», яка є керівним документом для виконавчої гілки влади [12]. Документ має такі розділи: «Огляд американської міжнародної стратегії», «Передові погляди на людську гідність», «Зміцнення союзів для боротьби із світовим тероризмом та запобігання атак проти нас та наших друзів», «Робота з іншими задля запобігання регіональних конфліктів», «Недопущення залякування нашими ворогами нас, наших друзів та наших союзників використанням зброї масового знищення», «Започаткування нової ери світового економічного зростання через вільні ринки та вільну торгівлю», «Поширення кола розвитку шляхом створення відкритих суспільств, а також розбудови основ для демократії», «Вироблення програм співробітництва з основними центрами світового впливу», «Трансформація інститутів національної безпеки США з метою їх відповідності викликам XXI сторіччя» [12]. Навіть побіжний огляд дозволяє переконатися у глобальному характері значної частини розділів Стратегії.

Адміністративно-правовим документом, що визначає процедури стратегічного планування на загальнодержавному рівні, є закон «Про ефективність та результати діяльності уряду» (Government Performance and Results Act, або ж «GPRA»), ухвалений 1993 року [13]. Цей закон став основою фундаментальної реформи федерального уряду за останні десятиліття. Саме на його основі федеральні агентства отримали повноваження стати конкретно орієнтованими на результати. Згідно з GPRA, вони зобов'язані розробити довгострокові стратегічні плани, що визначають загальні цілі та завдання для їхніх програм,

розробити річні плани ефективності, вказавши вимірювані цілі ефективності для всіх програмних заходів у їхніх бюджетах, а також опублікувати річний звіт про результативність, що відображає фактичні результати порівняно з кожною річною цільовою ефективністю [14-15]. Зрештою, цей документ визначає ієрархію стратегічного планування виконавчої влади, а також конкретні часові рамки щодо підготовки планів.

Важливим стратегічним планувальним документом, що розробляється в Міністерстві оборони США є «Чотирирічний оборонний огляд» – стратегічний план розвитку збройних сил США [16].

Узагальнюючи, можна зазначити, що будь-який аналіз адміністративно-правової бази здійснювався за двома основними напрямками:

- адміністративно-правові документи, які встановлюють порядок функціонування стратегічного планування та вироблення керівних стратегічних документів;
- керівні стратегічні документи і безпосередньо стратегії, які регламентують функціонування та розвиток органів виконавчої влади у відповідних сферах діяльності.

Специфіка стратегічного планування Міністерства оборони України, за цими прикладами, має полягати у виробленні стратегічних планів відповідно до напрямів діяльності, що належать до компетенції міністерства. Ієрархія регламентуючих та керівних документів системи стратегічного планування у сфері Національної безпеки і оборони, зазвичай закінчується низкою програмних документів оборонного планування, які охоплюють усі сфери діяльності збройних сил.

Аналіз адміністративно-правової бази систем стратегічного планування Великої Британії і США демонструє, що на загальнодержавному рівні ці планування визначені, як на державному, так і на місцевому рівнях. Розробляються стратегії розвитку окремих напрямів діяльності Міністерств оборони [17–20]. Розробка їх стратегічних документів здійснюється з дотриманням норм міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ), членами яких вони є.

Наведений аналіз дає підстави акцентувати увагу на ролі планування стратегічного та окреслює ключові фактори апроксимації конструктивного досвіду:

1. Виготовлення оборонної стратегії, цілі оборонної політики, стратегічні принципи, управлінські ризики, планування згідно з можливостями, прогнозування військової потуги, зміцнення альянсів та дружніх стосунків, створення сприятливого балансу сил

у регіонах, розвиток широкого спектра військових можливостей, трансформація оборони.

2. Зміна парадигми процесу планування сил, оборона, запобіжне стримування, основні бойові операції, непередбачувані обставини меншого масштабу, поточний стан сил.

3. Переорієнтація глобальної військової присутності на потреби сьогодення.

4. Формування військової структури зразка ХХІ сторіччя, відповідно до оперативних цілей; підґрунтя для трансформації; зміцнення проведення спільних операцій – об'єднане управління, штаб багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил, багатонаціональні об'єднані оперативно-тактичні сили, політика спільної присутності, підтримка сил; експериментування з підтримкою трансформаційних змін; пошуки розвідувальних переваг – глобальна розвідка, розвідка, спостереження та пошук, постановка завдань, виконання, використання та розповсюдження; розвиток трансформаційних можливостей – науково-дослідні роботи, трансформаційні ініціативи, реструктуризація управлінських структур міністерства.

5. Відновлення ефективності роботи Міністерства оборони, заохочення талантів з метою їх подальшої роботи у військових та цивільних структурах міністерства; модернізація бізнес-процесу та структури міністерства.

6. Управління ризиками за новою структурою – ризики в процесі управління силами, оперативні ризики, майбутні ризики, інституційні ризики; зменшення ризиків.

У даному контексті необхідно зазначити, що розробка стратегічного плану розвитку збройних сил України є складним інтеграційним процесом, який виходить за межі повноважень і функцій Міністерства оборони і поширюється на велику кількість урядових та неурядових структур, кінцевою метою якого є складання збалансованого документа, що максимально відображає завдання вищого стратегічного рівня.

Керівними принципами вироблення такого документа мають бути:

- аналіз та побудова документа за принципом згори – вниз;
- дотримання зваженого рівня розробки;
- керування стратегією, що базується на питаннях, які є дійсно принциповими;
- дотримання пріоритетності рівнів загроз;
- вироблення інструкції, яка може бути реально виконаною.

Розвиток окремих напрямів діяльності Міністерства оборони, має знаходити своє

відображення в стратегічних планах нижчого рівня, які будуть затверджуватися керівниками структурних підрозділів. Такі плани мають пов'язуватися з керівними стратегічними документами уряду.

Компаративний аналіз демонструє кілька підходів до функціонування стратегічного планування двох провідних країн світу: від чіткого адміністративно-правового визначення системи до системи, яка носить законодавчо не визначений або рекомендаційний характер. Незважаючи на ці підходи до реалізації системи управління цих країн та суттєву різницю в структурі стратегічних документів, логіка побудови системи стратегічного планування лишається незмінною. Стратегічне планування у цих країнах залежить переважно від культури функціонування системи стратегічного планування, котра формувалася роками.

Враховуючи те, що Україна не має власного досвіду формування системи стратегічного управління та стратегічного планування у Національній безпеці, доцільно, на нашу думку, розглянути три можливі сценарії вдосконалення вітчизняної адміністративно-правової бази.

По-перше, адміністративно-правова база стратегічного планування розробляється та впроваджується в систему стратегічного управління у повному обсязі, зокрема:

- нормативні акти встановлюють ієрархію стратегічного планування, тобто, розробляється та приймається закон «Про стратегічне планування», модельований за аналогією з законодавством США про стратегічне планування (цей закон має визначати основні принципи, процедуру та механізм роботи системи стратегічного планування);

- створюється цілісна ієрархія керівних стратегій планування: Стратегія національної безпеки України, Стратегія дій уряду, Стратегія воєнної безпеки, Стратегія національної оборони, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу тощо;

- запроваджуються документи, орієнтовані на оцінювання ефективності виконання чинних стратегій в галузі безпеки;

- чинна адміністративно-правова база України приводиться у відповідність до положень згаданого Закону «Про стратегічне планування», як вищого за ієрархією планування нормативного документа.

По-друге, розробляється адміністративно-правова база стратегічного планування, що частково регламентує функціонування системи стратегічного планування, зокрема:

- може розроблятися документ «Про стратегічне планування», але він визначатиме лише загальні принципи функціонування системи;

– уточнюється чинна адміністративно-правова база, зокрема, в контексті вироблення керівних стратегічних документів, періодичність створення та зміст яких не обов'язково можуть бути обумовлені.

Запровадження такого сценарію може бути викликане браком фахівців зі стратегічного планування, а також низькою культурою функціонування даної системи.

По-третє, вироблення адміністративно-правової бази не регламентує створення загальної системи стратегічного планування, коли ця система існує, але не визначається нормативно, тобто:

– Закону «Про стратегічне планування» немає, або ж він регламентує здійснення стратегічного планування лише в окремих сферах та на окремих рівнях державного управління;

– вироблення керівних стратегічних документів здійснюється за необхідністю або за окремим дорученням керівництва;

– порядок оцінки ефективності стратегічних документів також визначається окремими дорученнями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Компаративний аналіз виявляє диверсифікацію підходів до імплементації стратегічного планування у двох лідируючих державах світу, охоплюючи спектр від строго визначеної адміністративно-правової рамки до більш гнучкої, нормативно неврегульованої або рекомендаційної системи механізмів. Попри відмінності у підходах до реалізації механізмів управління в цих країнах та

істотні відмінності у структурі стратегічних документів, фундаментальна концепція стратегічного планування зберігається стабільною. Принципи стратегічного планування в згаданих державах значною мірою визначаються культурою ведення стратегічного планування, яка еволюціонувала протягом багатьох років. У контексті відсутності усталеного досвіду в сфері стратегічного управління та планування національної безпеки в Україні, розглядається за доцільне аналізувати три потенційні сценарії оптимізації внутрішньої адміністративної структури.

За першого підходу адміністративно-правова база стратегічного планування розробляється та впроваджується в систему механізмів стратегічного управління у повному обсязі.

За другого підходу розробляється адміністративно-правова база механізмів стратегічного планування, що частково регламентує функціонування системи стратегічного планування.

За третього підходу формування адміністративно-правової бази не регламентує створення загальної системи механізмів стратегічного планування, коли ця система існує, але не визначається нормативно.

Подальшої уваги дослідників заслуговують проблеми та перспективи розвитку супутніх галузей, які є необхідними для формування належного механізму стратегічного планування національної безпеки, таких як освіта, наука, інформаційний простір, державна політика в цілому.

Література:

1. Planning and Compulsory Purchase Bill. House of Commons. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmbills/012/2003012.htm>
2. Explanatory Notes to Planning and Compulsory Purchase Act 2004, Chapter 5. NBC. URL: <https://www.thenbs.com/publicationindex/documents/details?Pub=TSO&DocId=266683>
3. The Planning System: General Principles, ODPM Publications. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-200-2840?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-200-2840?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))
4. Planning Policy Statement 1: Delivering Sustainable Development URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://assets.publishing.service.gov.uk/media/601034938fa8f5655299d23e/Plain_English_guide_to_the_planning_system.pdf
5. Securing the Future – UK Government sustainable development strategy // <http://www.legislation.gov.uk>. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a78a0eae5274a277e68e375/pb10589-securing-the-future-050307.pdf>
6. Regulatory Impact Assessment (RIA) UK SD Strategy 2005. Legislation.gov.uk. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2006/06/05061305.pdf>
7. UK Government Sustainable Development Strategy indicators. Legislation.gov.uk. URL: <http://www.sustainable-development.gov.uk/publications/uk-strategy/uk-strategy-2005>
8. Strategic Defence Review 1998, URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://fissilematerials.org/library/mod98.pdf>
9. The Strategic Defence Review Process, URL: <http://www.mod.uk/issues/sdr>
10. The Strategic Defence Review: A New Chapter Supporting Information & Analysis, URL: www.tso.co.uk/bookshop
11. Defence Information Strategy, A Paper By Director General Information, URL: www.mod.uk

12. The National Security Strategy of the United States of America URL: www.whitehouse.gov/nsc/nss.
13. Government Performance and Results Act of 1993 // <http://nihperformance.nih.gov/PublicLaw103-62.htm>.
14. A Visible Solution Paper, Government Performance and Results Act, URL: <http://www.ies.aust.com/~visible/papers/GPRA.html>.
15. The Government Performance and Results Act. StrategiSYS. URL: <https://www.john-mercier.com/gpra>
16. Quadrennial Defense Review Report, September 30, 2001. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/quadrennial/QDR2001.pdf>
17. Strategic Defense Review in Context: Schedule of Pentagon Reviews and Budgets. URL: <http://www.defenselink.mil>.
18. With QDR, Pentagon Takes Lead in U. S. Strategy, by G. Ratham // Defense News, January 31, 2005, p. 1, 8.
19. 'Rolling QDR' Could Shape '05 Budget, by J. Sherman // Defense News, December 6, 2005, c. 1, 8.
20. The National Defense Strategy of the United States of America. URL: www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/nds-usa_mar2005.htm.
21. National Military Strategy of the United States of America 2004, URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA431216.pdf>

References:

1. Planning and Compulsory Purchase Bill. House of Commons. Retrieved from: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmbills/012/2003012.htm>
2. Explanatory Notes to Planning and Compulsory Purchase Act 2004, Chapter 5. NBC. Retrieved from: <https://www.thenbs.com/publicationindex/documents/details?Pub=TSO&DocId=266683>
3. The Planning System: General Principles, ODPM Publications. Retrieved from: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-200-2840?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/3-200-2840?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))
4. Planning Policy Statement 1: Delivering Sustainable Development Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://assets.publishing.service.gov.uk/media/601034938fa8f5655299d23e/Plain_English_guide_to_the_planning_system.pdf
5. Securing the Future – UK Government sustainable development strategy // <http://www.Legislation.gov.uk>. Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a78a0eae5274a277e68e375/pb10589-securing-the-future-050307.pdf>
6. Regulatory Impact Assessment (RIA) UK SD Strategy 2005. Legislation.gov.uk. Retrieved from: <http://www.Legislation.gov.uk>. Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2006/06/05061305.pdf>
7. UK Government Sustainable Development Strategy indicators. Legislation.gov.uk. Retrieved from: <http://www.sustainable-development.gov.uk/publications/uk-strategy/uk-strategy-2005>.
8. Strategic Defence Review 1998, Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://fissilematerials.org/library/mod98.pdf>
9. The Strategic Defence Review Process, Retrieved from: <http://www.mod.uk/issues/sdr>.
10. The Strategic Defence Review: A New Chapter Supporting Information & Analysis, Retrieved from: www.tso.co.uk/bookshop.
11. Defence Information Strategy, A Paper By Director General Information, Retrieved from: www.mod.uk.
12. The National Security Strategy of the United States of America Retrieved from: www.whitehouse.gov/nsc/nss.
13. Government Performance and Results Act of 1993 // <http://nihperformance.nih.gov/PublicLaw103-62.htm>.
14. A Visible Solution Paper, Government Performance and Results Act, Retrieved from: <http://www.ies.aust.com/~visible/papers/GPRA.html>.
15. The Government Performance and Results Act. StrategiSYS. Retrieved from: <https://www.john-mercier.com/gpra>
16. Quadrennial Defense Review Report, September 30, 2001. Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/quadrennial/QDR2001.pdf>
17. Strategic Defense Review in Context: Schedule of Pentagon Reviews and Budgets. Retrieved from: <http://www.defenselink.mil>.
18. With QDR, Pentagon Takes Lead in U. S. Strategy, by G. Ratham // Defense News, January 31, 2005, p. 1, 8.
19. 'Rolling QDR' Could Shape '05 Budget, by J. Sherman // Defense News, December 6, 2005, c. 1, 8.
20. The National Defense Strategy of the United States of America. Retrieved from: www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/nds-usa_mar2005.htm.
21. National Military Strategy of the United States of America 2004, Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA431216.pdf>

УДК 94:340.15(3)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.8>**Роман СВИСТОВИЧ**

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри «Правознавство», Житомирський інститут ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0009-0005-5057-6133

Roman SVYSTOVYCH

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department, "Jurisprudence" of Zhytomyr Institute of Private Joint Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0009-0005-5057-6133

ОКРЕМІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАСОВІ ЗАХОДИ У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**SEPARATE HISTORICAL-LEGAL ASPECTS OF DEFINING THE CONCEPT OF MASS EVENTS IN PRIMITIVE SOCIETY**

У статті здійснюється дослідження загальних положень щодо масових заходів та їх первинних форм. Розкриваються суть масових заходів у первісному суспільстві, а саме види і форм таких заходів та їх поділ в подальшому на різні масові заходи.

Аналізуються відповідно до логічного порядку різні види первинних масових заходів в первісному суспільстві розкривається їх суть. Досліджено певні подібності масових заходів з сучасними.

Мета роботи – встановити певну кореляцію видів масових заходів, які вперше проводилися в первісному суспільстві та масових заходів, які проводяться сьогодні.

***Методологія.** У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу видів масових заходів у первісному суспільстві та порівняння їх окремих аспектів з сучасними масовими заходами.*

***Наукова новизна.** Масові заходи досить поширене явище у людському суспільстві. Роль масових заходів та їх правові наслідки певною мірою є частиною соціуму. Аналіз проведення масових заходів у первісному суспільстві сформульовано вперше.*

***Висновки.** Проаналізовано особливості проведення масових заходів у первісному суспільстві та запропоновано їх класифікацію на основі досліджень вчених. Зроблене порівняння щодо проведення масових заходів в первісному суспільстві та в сучасному світі.*

***Ключові слова:** Масові заходи, управлінські масові заходи, первісні релігійні масові заходи, особливості організації і проведення масових заходів у первісному суспільстві, правове забезпечення проведення масових заходів у первісному суспільстві.*

The article examines general provisions regarding mass events and their primary forms. The essence of mass events in primitive society is revealed, namely the types and forms of such events and their further division into various mass events.

Different types of primary mass events in primitive society are analyzed in accordance with the logical order, their essence is revealed. Certain similarities between mass events and modern ones are studied.

The purpose of the work is to establish a certain correlation between the types of mass events that were first held in primitive society and the mass events that are held today.

***Methodology.** In the proposed article, special attention is paid to the analysis of the types of mass events in primitive society and the comparison of their individual aspects with modern mass events.*

***Scientific novelty.** Mass events are a fairly common phenomenon in human society. The role of mass events and their legal consequences are to some extent a part of society. The analysis of mass events in primitive society is formulated for the first time.*

***Conclusions.** The features of mass events in primitive society were analyzed and their classification was proposed based on the research of scientists. A comparison is made regarding the holding of mass events in primitive society and in the modern world.*

***Key words:** Mass events, administrative mass events, primitive religious mass events, peculiarities of organizing and conducting mass events in primitive society, legal support for conducting mass events in primitive society.*

Постановка проблеми. Поняття масові заходи притаманне людському суспільству з самого часу появи такого суспільства. Як свідчать окремі дослідження масові заходи

перш за все вирішували питання влади і управління в первісному суспільстві [1]. Правові норми в більшості випадків було побудовано на звичаях. При цьому звичай певною мірою

змінювалися, адже головним завданням первісного суспільства було виживання. [3] Тому загальні збори, тобто у сучасній інтерпретації масові заходи проводилися в більшості випадків з метою збереження роду чи племені.

Головною **метою статті** є визначення перших управлінських проваджень тобто проведення масових заходів. Крім того, є необхідність встановлення перших типів масових заходів з тим, щоб порівняти первісні масові заходи з сучасними та визначити їх особливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській і світовій науці питання проведення масових заходів у первісному суспільстві детально не розглядалося. На сьогодні в більшості випадків немає ніяких підтверджень, що саме так відбувалися масові заходи в первісному суспільстві. Проте багато дослідників [1; 3; 4] виробили досить схожі схеми таких масових заходів. Деякі дослідники посилаються на ті описи, які робили Геродот, [12] Аристотель [13], Платон [14] та інші автори у Давній Греції та Римі.

Виклад основного матеріалу. Влада в первісному суспільстві уособлювала силу і волю роду або союзу родів: джерелом і носієм влади (пануючим суб'єктом) був рід, вона була спрямована на управління загальними справами роду, підвладними (об'єктом влади) були всі його члени. Тут суб'єкт та об'єкт влади повністю збігалися, тому вона була за своєю природою безпосередньо суспільною, тобто невідокремленою від суспільства та неполітичною. Єдиним способом її реалізації було громадське самоврядування. Ні професійних управлінців, ні особливих примусових органів тоді не існувало [2].

При проведенні загальних зборів обирався керівник, який в більшості випадків був вождем або декілька керівників, які оголошували рішення і в подальшому сліdkували за його виконанням. Проте за виконанням рішення мали право сліdkувати і всі інші члени роду або племені.

Вищим органом громадської влади у роді були збори всіх дорослих членів суспільства – чоловіків та жінок. Збори – так само давнє встановлення, як і сам рід. Воно вирішувало основні питання його життєдіяльності. Тут обиралися ватажки (старійшини, вожді) терміном чи виконання певних справ, вирішувалися суперечки між окремими особами тощо.

Таким чином, ми можемо констатувати, що первинні масові заходи перш за все було спрямовано на вирішення найбільш важливих завдань первісного суспільства.

Рішення зборів або масових заходів були обов'язковими для виконання всіма чле-

нами роду [4]. Хоча громадська влада тобто масовий захід не мав чітко окреслених спеціальних примусових установ, вона була цілком реальною, здатною до ефективного примусу порушення існуючих правил поведінки. Покарання неухильно йшло за скоєні провини, і вона могла бути досить жорстокою – смертна кара, вигнання з роду та племені [5]. Найчастіше було досить простого докору, зауваження, осуду. Ніхто не мав привілеїв і тому нікому не вдавалося уникнути покарання. Натомість рід, як одна людина, виставав на захист родича, і ніхто не міг ухилитися від кровної помсти – ні кривдник, ні його родичі [6; 7].

В цілому нескладні відносини первісного суспільства регулювалися звичаями – історично сформованими правилами поведінки, які у звичку внаслідок виховання і багаторазового повторення тих самих дій і вчинків. Вже ранніх стадіях розвитку суспільства набувають значення звичаїв навички колективної праці, полювання тощо.

Не можна стверджувати, що це були масові заходи в теперішньому їх розумінні, але вони допомагали всім членам роду або племені наприклад, у полюванні на великих тварин.

Проте в первісному суспільстві вже виникали й інші види масових заходів, наприклад, згідно з певними звичаями було необхідно проводити окремі ритуали. Це стосувалося також найбільш важливих аспектів життя та існування первісного суспільства. Наприклад, тренування мисливців, вихід на полювання чи риболовлю або початок іншого трудового процесу супроводжувалися певними ритуалами, під час яких були присутні члени роду чи навіть всі особи, які були в тому племені. Такі ритуали певною мірою ще використовуються в ряді країн Африки та Азії. В Україні, наприклад, вони також застосовувалися. До них можна віднести початок весняно-польових робіт, кінець збору урожаю та т. ін. [9].

Окремі обряди могли проводитися тільки спеціально-обраними людьми, які в подальшому ставали шаманами, жрецьями, священиками та т. ін.

Звичаї додержавного суспільства мали характер певних нерозчленованих «мононорм», були водночас і нормами організації життя, і нормами первісної моралі, і ритуальними і обрядовими правилами. Так, природний поділ функцій у трудовому процесі між чоловіком і жінкою, дорослим і дитиною розглядався одночасно і як виробничий звичай, і як норма моралі, і як наказ первісної релігії.

Водночас, треба додати, що після полювання наприклад, всі разом готували їжу а потім

її споживали. Таким чином, такі заходи можна також певною мірою віднести до масових.

Зазначені норми, як вже зазначалося, спочатку були продиктовані «природно-природною» основою суспільства, що привласнює, в якому і людина є частиною природи. У них права та обов'язки певною мірою що зливалися воєдино.

Щоправда, особливе місце займало такий засіб забезпечення звичаїв, як табу (заборона) [10]. Виникнувши на зорі історії людського суспільства, табу відіграло величезну роль у впорядкуванні статевої відносин, суворо забороняло шлюб з кровними родичами (інцест). Завдяки табу, первісне суспільство підтримувало необхідну дисципліну, що забезпечувала видобуток та відтворення життєвих благ. Табу захищало мисливські угіддя, місця гніздування птахів та місця проживання звірів, на які полювали члени роду від надмірного знищення, тобто табу певною мірою забезпечувало умови колективного існування людей.

У додержавному суспільстві звичаї, зазвичай, дотримувалися найбільш авторитетними особами і звички, але коли звичай потребував підкріплення шляхом прямого примусу, суспільство виступало у ролі колективного носія сили. Тобто відбувалися масові збори, які вирішували питання про покарання наприклад, вигнання з роду і навіть винесення рішення про смерть порушника або злочинця.

Більшість дослідників вважають, що держава і право, які вже сформували окремі види масових заходів з'являються не разом із виникненням людського суспільства, а на певному щаблі історичного розвитку. Наука стверджує, що існував тривалий період, коли не існувало ні держави, ні права тобто всі питання вирішувалися спільно на певною мірою масових заходах.

Слід зазначити, що за даними сучасної науки, людське суспільство виникло приблизно сорок тисяч років тому, і тоді ж виникли форми масового управління.

Перші держави, коли вже масові заходи стали більш виразними і почали поділятися на такі, які можна визначити з точки зору сучасного правознавства як управлінські або політичні, релігійні, соціальні, культурні або масові заходи розваги і т. ін. з'являються тільки в IV–III тисячоліттях до н. е.

Договірне суспільство називають первісним, а що існував у ньому стрій – первісно-общинним (родообщинним, родоплемінним). Він тягнувся, за різними оцінками, понад тридцять тисячоліть і пройшов у своєму розвитку. Таким чином формуються вже з самого початку певні види масових заходів, які

в подальшому розвинулися і вже стали звичними для первісних людей.

Слід зазначити, що досить детальних досліджень стосовно масових заходів у первісному суспільстві не проводилося, оскільки відсутні будь-які свідчення їх проведення.

Висновки. Закінчуючи розгляд первісних масових заходів, можна зробити наступні висновки.

1. Перші масові заходи, які проводилися в первісному суспільстві, передбачали наявність на цих заходах всіх членів роду чи племені. В більшості випадків такі заходи було пов'язано з виживанням роду. Вони певною мірою могли бути віднесені до управлінських масових заходів, адже вироблені рішення передбачали перш за все виконання тих чи інших дій, наприклад, масової участі членів роду у полюванні чи збиранні істинних коренів і плодів.

2. Специфічною рисою прийнятих рішень під час масових заходів у первісному суспільстві було те, що вони приймалися більшістю голосів присутніх. Не існувало таких понять як зміна рішень, адже вони приймалися і всі хто мав їх виконувати одразу приступали до виконання.

3. В переважній більшості масові заходи приймали рішення про забезпечення продовольством і водою, або інші найбільш важливі питання виживання роду. На таких зборах могли розглядатися питання полювання, визначення осіб, які підуть на полювання чи риболовлю та т. ін.

4. На масових зборах всіх членів роду в окремих випадках приймалися рішення, які стосувалися встановлення окремих заборон (табу) які стосувалися не тільки членів роду, але й інших осіб. При цьому зазначені заборони було сформульовано в простій формі і було спрямоване також на збереження членів роду, наприклад, заборона ходити певною дорогою, яка могла бути завалена і особи, які по ній ходили могли бути поранені або вбиті.

5. Поступово масові заходи вже стали визначати осіб, які стали керувати родом, тобто старійшин, вождів та т. ін. Зазначені особи вже керували загальними зборами за допомогою наближених до них членів роду. Оскільки ніякі матеріальні цінності в переважній більшості не ставили ніякого інтересу то можливо на зазначених зборах визначалися і особи, які відповідали за різні напрями діяльності роду.

6. Окремі масові заходи носили характер релігійних чи обрядових, вони проводилися у зв'язку з проведенням певних масових робіт, зміною пори року та т. ін. При прове-

денні зазначених заходів вже почали також визначатися особи, які постійно їх готували та володіли вже навичками їх проведення. З їх числа в подальшому стали обособлюватися

шамани, чаклуни та інші особи, які ставали релігійними лідерами. В подальшому вони створювали окремі касты і розробляли відповідні релігійні обряди.

Література:

1. Заєць А. П. Первісне суспільство і право / Заєць А. П. Наукові записки НаУКМА. *Юридичні науки*. – 2018. – Т. 2. – С. 13–19.
2. Першіц А. І. Історія первісного суспільства : [підруч. для студ. іст. ф-тів ВНЗ] / А. І. Першіц, О. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. – К. : Вищ. шк., 1980. – 224 с.
3. Залізник Л. Л. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки / Л. Л. Залізник. Кам'яна доба України : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 96–115.
4. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Енгельс Ф., Маркс К. Твори. – Т. 21 – К. : Політвидав України, 1964.
5. Баженов О. Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання / О.Л. Баженов. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. – 296 с.
6. Бочарніков Д. М. Грушевський про історію створення та кримінальне право «Руської Правди». *Право України*. 1996. № 11. С. 65–69.
7. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склали та підготували до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. С. 137–144.
8. Шевчук А. В. Первісна мораль *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014, Серія ПРАВО. Випуск 24. Том 4.
9. Заросило В. В. Адміністративно-правове забезпечення проведення масових заходів в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Заросило Віталій Володимирович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ, 2017. 21 с.
10. Перекладаємо слово табу <https://slovotvir.org.ua/words/tabu>
11. Овчаренко Д. А. Покарання в первісному суспільстві Держава і право 2015. Випуск 49.
12. Геродот Історії в дев'яти книгах переклад Андрій Білецький Видавництво «Наукова Думка Київ 1993. 573 с.
13. Аристотель Сочинения в четырех томах Т. 1. ред В.Ф. Асмус М., Мысль 1976.
14. Платон Держава видавництво Markobook 2022. 336 с

References:

1. Zayets, A. P. (2018). Pervisne suspilstvo i pravo [Primitive society and law]. Scientific notes of the National Academy of Sciences. *Legal sciences*. – Vol. 2. P. 13–19.
2. Pershits, A. I. (1980). Istoriia pervisnoho suspilstva [History of primitive society]: subd. for students history Faculty of Higher Education / A. I. Pershits, O. L. Mongait, V. P. Alekseev. – K.: Higher. Shk., 224 p.
3. Zaliznyak, L. L. (2008). Doba katastrof u pervisnii Yevropi ta yii istorychni naslidky [The age of catastrophes in primitive Europe and its historical consequences] / L.L. Zaliznyak/ The Stone Age of Ukraine: coll. of science works – K., – Vol. 11. pp. 96–115.
4. Engels, F. (1964). Pokhodzhennia simi, pryvatnoi vlasnosti i derzhavy [The origin of the family, private property and the state]. In connection with the research of Lewis H. Morgan / Engels F., Marx K. Works. – T. 21 – K.: Polityvdav of Ukraine.
5. Bazhenov, O. L. (2014). Istoriia pervisnoho suspilstva: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv istorychnoho fakultetu dennoi formy navchannia [The history of primitive society: a teaching and methodical guide for full-time history faculty students] / O.L. Bazhenov. – Kamianets-Podilskyi: FOP Sisyn O.V., 296 p.
6. Bocharnikov, D. M. (1996). Hrushevskiy pro istoriiu stvorennia ta kryminalne pravo «Ruskoï Pravdy» [Hrushevskiy on the history of creation and criminal law of «Ruska Pravda»]. *Law of Ukraine*. No. 11. P. 65–69.
7. Pravda ruska [Russian truth]. Texts based on 7 lists and 5 revisions. Compiled and prepared for publication by Prof. S. Yushkov. K.: VUAN, 1935. P. 137–144.
8. Shevchuk, A. V. (2014). Pervisna moral [Primitive morality] Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University, PRAVO Series. Issue 24. Volume 4.
9. Zarosylo, V. V. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia provedennia masovykh zakhodiv v Ukraini [Administrative and legal provision of mass events in Ukraine]: autoref. thesis... candidate law Sciences: 12.00.07 / Vitaly Volodymyrovych Zarosylo; Interregion. Acad. example staff. Kyiv, 21 p.
10. Perekladaemo slovo tabu [We translate the word taboo] <https://slovotvir.org.ua/words/tabu>
11. Ovcharenko, D. A. (2015). Pokarannia v pervisnomu suspilstvi Derzhava i pravo [Punishment in primitive society State and law] Issue 49.
12. Herodotus (1993). Istoriï v deviaty knykhakh [Histories in nine books], translated by Andrii Biletskyi Publishing House «Scientific Thought» Kyiv 573 p.
13. Aristotle (1976). Sochyneniya v chetyrekh tomakh [Writings in four volumes] T. 1. ed. V.F. M. Asmus, Thought
14. Platon Derzhava publishing house Markobook 2022 – 336 c.

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ**

Випуск, 3 (63) 2022

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *М. С. Михальченко*

Підписано до друку 12.12.2022 р. Замовлення № 0724/489
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 5,35.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім "Гельветика"
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.